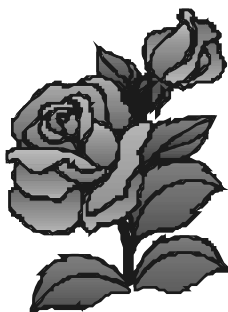

“О Беларусь,
МАЯ

ШЫТШЫНА...”

На радзіме
Кудзім і Дубік

Мінск
“Тонпik”
2007

УДК 821.161.3.09+929Дубоўка

ББК 83.3(4Бел)

О–11

Складальнікі:

І.М. Заяц, І.М. Пракаповіч

О–11 “**О Беларусь, мая шпышына...**”: На радзіме Уладзіміра Дубоўкі /
склад. І.М. Заяц, І.М. Пракаповіч). – Мінск : Тонпik, 2007. – 128 с. : іл.
ISBN 978-985-6806-56-1.

Пастаўшчына і Мядзельшчына – радзіма і жыватворная крыніца натхнення
вядомага беларускага пісьменніка Уладзіміра Дубоўкі.

Аматары прыгожага пісьменства з гэтай кнігі могуць даведацца пра
краявіды і гісторыю родных мясцін Паэта, яго творы пра родны край, словы
землякоў пра Майстра; пра літаратурныя семінары «Даўжанскія вечары»

УДК 821.161.3.09+929Дубоўка
ББК 83.3(4Бел)

ISBN 978-985-6806-56-1

© Пракаповіч І.М., Заяц І.М., складанне, 2007
© Афармленне. ТДА “Тонпik”, 2007

ТА СЛѢЖКАХ,
ДЪ КАДЪ□□
ТАДЪИ

*А колькі б дзе ні вандраваў,
Хоць добра ўсюды і прыгожа,
Мяне цягнула да Пастаў,
Хацелася пабыць ля Доўжа.*

У. Дубокі

РОДНЫЯ МЯСЦІНЫ ПАЭТА

Уладзімір Дубоўка нарадзіўся 2 (15) ліпеня 1900 г. ў вёсцы Агароднікі. Пра гэта ён пісаў у сваіх успамінах, такія ж звесткі падаюцца ва ўсіх даведніках і энцыклапедыях. Аднак некаторыя мясцовыя жыхары ўпэўнена сцвярджаюць, што паэт нарадзіўся ў Манькавічах, у хаце, што стаяла амаль у цэнтры вёскі. Хто ж мае рацыю, і чаму розніца сведчанні? Відаць, справа ў тым, што сям’я Дубоўкаў у той час сапраўды жыла ў Манькавічах, дзе бацька паэта, Мікалай, працаваў на бровары ў князя Друцкага-Любецкага, і пачатак свайго жыцця Уладзімір Дубоўка правёў у гэтым мястэчку. А вось нарадзіўся ён на свет у Агародніках, дзе на той час жылі ягоныя дзядуля і бабуля па бацькавай лініі. З гэтага вынікае, што і Агароднікі, і Манькавічы можна лічыць раўнапраўнымі радзімамі паэта. Калі ўважліва прачытаць кнігу ўспамінаў Ул. Дубоўкі “Пялёсткі”, то можна заўважыць, што абедзве вёскі з іх ваколіцамі зрабілі вялікі ўплыў на фарміраванне характару і сістэмы жыццёвых каштоўнасцей будучага паэта.

Агароднікі – вёсачка невялікая. Яе хаты выцягнуліся двума радамі абাপал вуліцы на пагорку непадалёку ад нешырокай рачулкі Аржоўка, якая, упадаючы ў раку Мядзелка, утварае Сутокі, пра якія паэт згадвае ў сваіх успамінах. Паўднёвы край вёскі ўпіраецца ў міжнародную шашу Вільня–Полацк, паўночны – выходзіць на дарогу Паставы–Калееўцы. Гэтыя транспартныя шляхі пабудаваны адносна нядаўна, у 70-я гг. XX стагоддзя; у яго ж пачатку праз Агароднікі праходзіў бойкі гасцінец, які злучаў Паставы і Манькавічы з Груздавам і Мядзелам. У даўнейшыя часы ваколіцы вёскі былі занятыя хмызнякамі і балотамі, але пазнейшая меліярацыя ператварыла землі ў сельскагаспадарчыя палеткі. Цяпер вакол – слабаўзгорыстая раўніна, на якой летам хвалямі гайдаецца лён або жыта. Толькі бліжэй да рэчкі засталіся балоты і поплаў.

Вёска Агароднікі, акружаная апрацаванымі палеткамі

Сама вёска ўзнікла, верагодна, у сярэднявеччы. Назва паходзіць ад гістарычнага тэрміна “агароднік” – так называлі сялян у Вялікім Княстве Літоўскім, якіх сялілі на невялікіх дзялянках і абавязвалі выконваць пэўныя павіннасці. Паводле “Уставы на валокі” 1557 г. агароднікаўцам давалі па 3 маргі (1 морг – 0,71 га) зямлі і ссялялі ў вёскі па 10–20 двароў паблізу фальваркаў. Гэта акалічнасць дазваляе выказаць меркаванне аб тым, што вёска ўтварылася ў XVI ст., бо ў суседняй вёсцы Манькавічы маёнтак вядомы якраз з гэтага часу. У 1905 г. Агароднікі былі даволі вялікім сельскім населеным пунктам: у вёсцы пражываў 271 жыхар (131 мужчына і 140 жанчын), мелася 288 дзес. зямлі. Аднак нейкую самастойную ролю ў мясцовым жыцці адыгрываць паселішчу было цяжка, бо зусім побач, за 2,5 км на паўночны захад, знаходзіўся маёнтак князя Друцкага-Любецкага Манькавічы з царквой, млынам, валасным праўленнем. Менавіта тут і правёў першыя гады свайго жыцця У. Дубоўка.

У вяскова-местачковым архіпелазе поўдня Пастаўшчыны Манькавічы займалі адметнае месца: яны адыгрывалі ролю мясцовага вузельчыка, у які завязваліся шматлікія і

разнастайныя тутэйшыя духоўныя і жыццёвыя шляхі. Яшчэ ў мінулым стагоддзі тут ладзіліся кірмашы, меўся вялікі сядзібны дом, працавалі млын і бровар, дзейнічала некалькі цэркваў. Таму і сыходзілася да мястэчка шэсьць дарог: тры з-за левага берага ракі Мядзелка – з Сарочына–Мядзела, Дзеравянак–Спораў, Кашыцаў–Паставаў, і тры з правага – з Калеяўцаў–Агароднікаў, Мясцэчка–Савічаў, Ліпнікаў–Паставаў. З тых былых бойкіх шляхоў больш-менш цывілізаваным застаўся толькі шлях у бок вёскі Мясцэчка – астатнія ж прыйшлі ў заняпад, прычым некаторыя так зараслі, што і перайсці па іх цяжка.

Ваколіцы вёскі Агароднікі

Упершыню ў дакументах Манькавічы сустракаюцца ў XVI ст., як сяло і маёнтак на рацэ Мядзелка ў Ашмянскім павеце Вялікага Княства Літоўскага. Зафіксавана паселішча як вотчына Шэметаў. Канцлер Леў Сапега ў 1616 г. выдаў Гальшцы Шэмет, народжанай Хадкевічавай, удаве Вацлава Шэмета, кашталяна смаленскага, распіску ў атрыманні ад яе “4000 копъ грошей, каковую сумму Шэмет бы взяли подъ залогъ своїхъ именій Маньковичъ и Лучая...”

Ад Шэметаў Манькавічы перайшлі да Зяновічаў. Апалонія Міхайлаўна Зяновіч, народжаная Агінская (у першым

замужжы Пац), у сваім духоўным запавеце, запісаным у Манькавічах 15 ліпеня 1657 г., завяшчала: ”Любезный сынъ мой Иеронимъ Паць, воевода трокскій, имеетъ погребети тело мое въ построенной мною церкви во имя Успенія Пресвятой Богородицы, въ моемъ имени Маньковичахъ, Ошмянского повета, по обряду греческой (православной) благочестивой веры, въ сослуженіи четырёхъ монаховъ неуниатовъ и священниковъ изъ белаго духовенства той же благочестивой веры; этихъ четырёхъ монаховъ пригласить изъ монастыря виленскаго братства св. Духа и изъ Касуты”.

У 1663 г. ў вёсцы было 113 двароў, 735 душ.

Пасля Зяновічаў у XVIII ст. Манькавічы належалі Кельпшам і Жабам. Адметную ролю ў развіцці мястэчка адыграў Тадэвуш Жаба, які займаў у Рэчы Паспалітай высокія дзяржаўныя пасады. У 1770 г. ён быў падкаморым і падваяводам віленскім, з 1780 па 1783 г. – кашталян, а з 1784 г. – ваявода полацкі, кавалер ордэнаў Белага Арла і Святога Станіслава. Пры ім у другой палове XVIII ст. ў Манькавічах быў пабудаваны ў барочным стылі прыгожы сядзібны дом, які, на жаль, не захаваўся. Архітэктарам забудовы сядзібна-паркавага ансамбля быў знакаміты Дж. Сака, аўтар праекту архітэктурнага комплексу ў Паставах. Сам Тадэвуш Жаба пакінуў пра сябе памяць як жорсткі і несправядлівы магнат.

У 1764 г. ў вёсцы ўжо налічвалася 214 двароў, пражывала 1498 душ.

Да 1791 г. Манькавічы ўваходзілі ў Ашмянскі павет Віленскага ваяводства. Пасля падзелу Рэчы Паспалітай, з 1793 г. перайшлі ў склад Расійскай імперыі, належалі да Завілейскага павета, а з 1795 г. – адносіліся да Дзісенскага павета Мінскай губерніі.

Паводле падання, у час напалеонаўскага нашэсця ў 1812 г. праз Манькавічы праходзілі адступаючыя французскія войскі. У Манькавіцкім лесе знаходзяцца два, так званыя,

“французскія курганы”, нібыта насыпаня ваякамі “непераможнай арміі”.

Аржоўка – рэчка маленства Ул. Дубоўкі

З 1842 г. Манькавічы перайшлі ў склад Віленскай губерні.

У сярэдзіне XIX ст. вёска належала Хлявінскім. У 1861 г. яе ўладальніцай была Караліна Хлявінская. У часы адмены прыгоннага права сяляне маёнтка адмовіліся выконваць павіннасці. Вось што даносіў віленскаму генерал-губернатару ягоны чыноўнік па асобых даручэннях у рапарце ад 22 траўня 1861 г. аб прымяненні ваеннай сілы для пакарання сялян маёнткаў Паставы і Манькавічы: “В исполнении предписания в. в. п. за № 4514, прибыв в им. Поставы гр. Тизенгауза, я тотчас отправился по всем фольваркам, к сему имению принадлежащим, равно в имение Маньковичи помещицы Хлевинской, для вразумления крестьян, отказавшихся от повинностей в пользу владельцев, но видя, что мои убеждения совершенно на них не подействовали, я решил употребить

войска и тотчас отправил конверт за № 5414 к командиру 3-го батальона Софийского пехотного полка..

Полковник Бо”

Сяляне з Манькавічаў былі сярод тых больш чым 2000 сялян, якія сабраліся ў Казлоўску і “проектировали общий бунт” 16 траўня 1861 г. Пры дапамозе вайскоўцаў самыя дзёрзкія зачыншчыкі былі ў чэрвені 1861 г. пакараны.

*Будынак школы ў Манькавічах
(на яе месцы раней стаяла хата Дубоўкаў)*

У 1886 г. Манькавічы – мястэчка ў Манькавіцкай воласці Віленскага павета Віленскай губерні, валасное праўленне. Тут знаходзіліся крама, капліца, заезны двор, вадзяны млын з сукнавальняй, піцейны дом, дзве праваслаўныя царквы.

Па закону ад 3 траўня 1882 г. ў Манькавічах было дазволена сяліцца яўрэям.

Утвораная Манькавіцкая воласць падзялялася на 8 сельскіх таварыстваў: Даўжанскае, Кубарскае, Манькавіцкае, Менчанняцкае, Пятроўшчызнянскае, Радзькаўскае, Смыцкое

і Сарочынскае. Сялянскай надзельнай зямлі налічвалася 9471 дзес. (няўдобіцы – 715, лес – 10), набытай – 606 дзес. (няўдобіцы – 60, лес – 115), прыватнаўласніцкіх земляў – 10876 дзес. (няўдобіцы – 128, лес – 3595). Праз воласць праходзіла Свянцянская вузкакалейка. У межах воласці знаходзіліся рэкі Мядзелка, Ржэўка, Лучайка і Старыца і чатыры возеры: Кабайлы, Воўчына, Доўжа і Світа.

З 1855 г. пачалі будаваць каменную царкву, якую асвяцілі ў 1871 г. Пры царкве адкрылася школа, насупраць школы стаяла валасная ўправа. Старшынёй управы быў Івашка, непісьменны чалавек, які меў пры сабе старшынскую пячатку і завяраў ёй усе дакументы. Пісарам працаваў Благавешчанскі, за парадкам сачыў ураднік Пястун і два стражнікі – Сільмановіч і Скрыпка. Пры валасной управе мелася паштовая станцыя з некалькімі коньмі. Трымаў яе Андрон.

У другой палове XIX ст. Манькавічы перайшлі ва ўласнасць знакамітага роду Друцкіх-Любецкіх, радавод якіх бярэ пачатак ад Барыса, сына Усяслава Чарадзея. Уладальнікам мястэчка быў Уладзімір Друцкі-Любецкі, ганаровы апякун, шталмайстар двара яго вялікасці, міністр унутраных спраў, князь герба “Друцк”. Ён вядомы як вельмі адукаваны чалавек, які цікавіўся даўнінай, вёў уласныя пошукі. Увесь радавод князя знаходзіўся ў цесных сувязях з царскім дваром. Жылі князь з княгіняй у Пецярбурзе і толькі на некалькі месяцаў прыезджалі ў Манькавічы. У Друцкі-Любецкі насіў генеральскую форму з залатымі пагонамі і эмблемай ключа. Кожны год князь запрашаўся на імяніны цара.

Бацька князя быў католікам, але, маючы блізкія адносіны з рускім царом, прыняў праваслаўную веру. Аднак цару Мікалаю I гэта змена веры не дужа спадабалася. Прыняўшы праваслаўе, князь у 1855 г. вырашае пабудаваць новую уніяцкую царкву, якая была асвечана як праваслаўны храм у 1871 г.

У Друцкі-Любецкі быў сааўтарам і фундатарам адметнай працы даследчыка Аляксея Сапунова “Матэрыялы па гісторыі

і геаграфіі Дзісенскага і Вілейскага паветаў Віленскай губерні” (1896). У гэтай кнізе было запісана

пра Манькавічы: “Вёска і маёнтак пры рацэ Мядзелка ў 125 вёрстах ад Вільні і 70 вёрстах ад Вілейкі належаць цяпер ганароваму апекуну, шталмейстару, князю У.І. Друцкаму-Любецкаму”.

Манькавіцкі стаў

Князь Друцкі-Любецкі быў жанаты на французанцы Марыі. Яму належалі маёнткі ў Манькавічах, Чарнятах, Рубяжы, Казлоўшчыне і Шчокатаве. Лес за ракой таксама быў княжацкі. У Манькавічах у маёнтку было 95 дойных кароў, 10 вязных коней, бровар, млын і іншыя багацці.

Княжацкі лес ахоўвалі пяць леснікоў. Сялян сурова штрафавалі за ўкрадзеныя дрэвы. І віноўныя часта прыходзілі прасіць княжацкай міласці. Аднак іх у палац не пускалі: сялянам прыходзілася падоўгу чакаць на панадворку, пакуль на балконе не з’явіцца князь і не вынясе свайго расшэння.

Мяжа паміж княжацкімі ўладаннямі і вёскай Агароднікі праходзіла па рацэ. Адноўчы рака праклала сабе новае рэчышча і адрэзала кавалак сялянскага лугу. Князь прызнаў

яго сваім. Сяляне пачалі судзіцца. Калі пытанне не вырашылася ў Вілейскім судзе, то жыхары вёскі Агароднікі выбралі для хадайніцтва па гэтым пытанні ў акруговым судзе ў Вільні Янку Родзевіча. Акруговы суд падтрымаў князя. Не сцярпеўшы крыўды, селянін кінуўся з Зялёнага моста ў Вілію. З прычыны ягонай смерці луг быў дараваны сялянам вёскі Агароднікі і зараз носіць назву Янкава лугу.

У Варанцы князь адкрыў рэальнае вучылішча, дзе вывучаліся прыродазнаўчыя навукі. Там рыхтавалі спецыялістаў сельскай гаспадаркі. За навучанне трэба было плаціць 50 рублёў у год. Вучні жылі пры школе, атрымлівалі харчаванне, мелі абслугу. Інспектаваў вучылішча граф Моль, які жыў у Глыбокім. Ён правяраў усю дзейнасць школы: выкладанне, гаспадарку, фінансы. У вучылішчы працавалі два настаўнікі: выхавацель і дырэктар, а навучалася 80–100 падлеткаў. У час першай сусветнай вайны будынак быў разбураны.

Князь жыў багата і весела, да яго прыезджала шмат гасцей. Іх прыезд урачыста адзначаўся: недалёка ад палаца ўсталёўваліся слупкі з рознакаляровымі ліхтарамі, запускараліся ракеты, іграў духавы аркестр. У час ілюмінацыі да сялян, якія збіраліся каля палаца, выходзіў князь з гасцямі і звяртаўся да сваіх прыгонных з прамовай. У апошнія гады жыцця з прычыны хваробы ён не мог хадзіць і яго вывозілі на спецыяльным крэсле на колцах.

У Друцкі-Любецкі памёр у сакавіку 1905 г. У навакольных вёсках была аб'яўлена жалоба. Пахаванне было пышным. Цела князя везлі на чацвёрцы коней з духавым аркестрам. Ён быў пахаваны ў радавой капліцы за ставам. Каб ушанаваць памяць любімага мужа, праз пяць гадоў княгіня пабудавала каля возера Варанец яшчэ адну капліцу. На будоўлю з Францыі на шасцярыках валоў вазілі матэрыял, пераважна чорны базальт. Узвездзенае збудаванне было непаўторнай прыгажосці: унутры яго аздаблялі золата і срэбра, наверху зіхацеў на сонцы залаты крыж.

У 1910 г. пры вялікім натоўпе людзей цела князя ўрачыста было перавезена з Манькавічаў у Варанец. Цела У. Друцкага-Любецкага было забальзамавана і знаходзілася ў сярэбранай труне з дубовым футлярам. Пад час першай сусветнай вайны немцы капліцу разбурылі, а труну разрабавалі і скінулі ў возера Доўжа.

Паводле І. Гашкевіча, у 1905 г. Манькавічы складаліся з трох частак: маёнтка князя Друцкага-Любецкага, у якім налічвалася 136 жыхароў (77 мужчын і 59 жанчын, 2799 дзес. зямлі); сяла князя Друцкага-Любецкага – 27 жыхароў (15 мужчын і 12 жанчын, 6 дзес. зямлі) і старожкі – 3 жыхары (2 мужчыны і 1 жанчына, 60 дзес. зямлі). Тут меліся: крама, судова-следчы ўчастак, урачэбны ўчастак, царква, народнае вучылішча, бровар, млын, вадасховішча, адбываліся кірмашы.

Летам 1905 г. з-за сенакосу на паплавах узнік канфлікт паміж сялянамі і панскім адміністратарам: сялянам забаранілі касіць сена на пойме ракі, дзе яны гэтым займаліся спрадвек. А паколькі сяляне не падпарадкаваліся і скасілі паплавы, то ў маёнтак былі выкліканы вайскоўцы. Пасля таго, як бунтаўшчыкоў уціхамірылі, для карнікаў у маёнтку наладзілі гульбу-папойку. Пад час гэтага балявання здарыўся пажар, у полімі якога згарэлі амаль усе гаспадарчыя пабудовы. Уцалеў толькі палац і некалькі камяніц.

Пасля такіх непрыемнасцяў ды пад уплывам чутак пра рэвалюцыю княгіня амаль за бесцань – 50 тысячаў рублёў – прадала маёнтак Лэпскаму (у некаторых крыніцах – Лескаму), а сама з'ехала ў Парыж. Лэпскі аказаўся чалавекам прадпрымальным: ён ажаніўся на княжацкай сястры і пачаў займацца продажам лесу. Толькі за адну зіму яму ўдалося акупіць кошт маёнтка, зарабіўшы 75 тысяч рублёў.

У першую сусветную вайну мястэчка моцна пацярпела, бо знаходзілася на лініі фронту. Частка будынкаў была разбурана ў час абстрэлу з гармат. Так, снарадам была зруйнавана і

спалена карчма, у якой загінулі жонка і дзеці гаспадара. Сам гаспадар Міхал з адной дачкой Рахількай цудам засталіся жывымі.

Рэшткі капліцы Друцкіх-Любецкіх

У Варанцы немцамі былі зроблены моцныя ўмацаванні, частка якіх захавалася і да нашых дзён. Кайзераўскія салдаты ператварылі капліцу ў назіральны пункт. Пазней яна была разрабавана і разбурана. Такі ж лёс напаткаў і будынак рэальнага вучылішча. Каля Варанца засталіся толькі некалькі камянёў-базальтаў ды растуць дзве сасны Банкаса.

Пад час вайны Лэпская перадала маёнтка дачцэ, якая была замужам за палкоўнікам Цэзары Галерам, братам генерала Юзафа Галлера, героя вайны за незалежнасць Польшчы ў 1918–1920 гг. У 1920 г. палкоўнік загінуў. Яго жонка, пані Галярова, жыла ў Манькавічах амаль увесь міжваенны час, часта выязджаючы ў Вільню, дзе вучыліся яе дзеці. Уладальніца маёнтка любіла пышнае жыццё і для задавальнення патрэб у раскошы прадавала зямлю. У Мань-

кавічах з'явілася многа новых людзей, якія купілі панскую зямлю: Бародка, Родзевіч, Лінкевіч, Гайдукевіч і іншыя.

Млын на р. Мядзелка

Пасля смерці пані Галяровой, якая памерла ў сваім маёнтку Бялая Вана ля Вільні ў 1937 г., у Манькавічах засталася яе старэйшая дачка, якая з прыходам Чырвонай Арміі выехала ў Францыю.

Пасля першай сусветнай вайны (з 1921 г.) Манькавічы ўвайшлі ў склад Польшчы. У 1923 г. – цэнтр Манькавіцкай гміны быў у Дунілавіцкім павеце з 84 жыхарамі, пазней, да 1939 г. – у Пастаўскім павеце Віленскага ваяводства.

З 1939 г. Манькавічы – у складзе БССР. А з 15.01.1940 г. – у Савіцкім сельсавеце Пастаўскага раёна.

На землях Манькавіцкага маёнтка ў 1940 г. быў арганізаваны першы калгас, які насіў імя Леніна.

З 1941 па 1944 гг. вёска знаходзілася пад нямецкай акупацыяй. У Манькавіцкім і Груздаўскім лясах дзейнічалі партызанскія атрады. Для знішчэння партызанскага руху на абсягах Пастаўскага, Браслаўскага, Глыбоцкага і іншых

суседніх раёнаў немцамі ў верасні 1943 г. была праведзена карная аперацыя “Фрыц”, пад час якой было спалена шмат вёсак, загінулі мірныя жыхары. Манькавічы, якія мелі перад вайной 45 двароў і 220 жыхароў, былі поўнасьцю знішчаны полымем. У час карнай аперацыі загінула 13 мясцовых жыхароў. Зараз у цэнтры вёскі знаходзіцца брацкая магіла, у якой пахаваны 36 воінаў і партызан, якія загінулі ў баях у 1943–1944 гг. пры вызваленні суседніх вёсак (у асноўным, Савічаў і Мясцэчка). У 1958 г. на магіле паставілі абеліск.

У 1943 г. на Крыжоўках (недалёка ад Варанца) партызаны атрада імя Суворова разбілі нямецкі асоб, які дастаўляў усё неабходнае гарнізону ў Мядзелі. На месцы боя зараз стаіць помнік.

Пад час другой сусветнай вайны быў знішчаны і сядзібны дом. Адны людзі сцвярджаюць, што яго спалілі партызаны, другія – немцы, але факт застаецца фактам: на сённяшні дзень ад былога прыгожага сядзібна-паркавага ансамбля засталася толькі некалькі старых дрэў, рэшткі падмурку гаспадарчай пабудовы, стаў ды напаўразбураная капліца княгіні Элеаноры Друцкай-Любецкай.

Пасля вайны вёска паступова адбудоўвалася. Першы дом пабудаваў Уладзімір Вайцяхоўскі, потым пачалі ставіць хаты і другія. У 1949 г. тут быў арганізаваны калгас, праз год адбудаваў школу, потым пусцілі млын, невялічкі тартак.

У 1963 г. у ёй ўжо было 38 двароў, 96 жыхароў, васьмігадовая школа, крама.

У другой палове ХХ ст. Манькавічы паступова страчвалі сваё эканамічнае і культурнае значэнне. З прычыны неэфектыўнасці спыніў сваю дзейнасць млын; асфальтавая дарога, што прайшла ў кіламетры ад вёскі, пазбавіла былое мястэчка значэння транспартнага вузла і ўсе іншыя дарогі прыйшлі ў заняпад, асабліва, калі разбурыўся мост праз рэчку Мядзелку; спыніла сваю дзейнасць царква – яна ператварылася ў калгасны будынак, дзе разводзілі трусоў. На 2001 г. у Манькавічах налічвалася 20 двароў, пражывала 26 жыхароў.

У 1996 і 1999 гг. Манькавічы сталі месцам правядзення літаратурных семінараў “Даўжанскія вечары”, якія былі прысвечаны жыццю і творчасці знакамітага беларускага пісьменніка Уладзіміра Дубоўкі. Удзел у семінары бралі такія вядомыя літаратары, як Уладзімір Арлоў, Валянціна Аксак, Міхась Кенька, Янусь Малец, Генадзь Шупенька, Алесь Жыгуноў, Марыя Баравік, Франц Сіўко, Аркадзь Нафрановіч, Алесь Касцень і інш.

Як жа выглядаюць Манькавічы зараз? На ўездзе ў вёску падарожнік убачыць вялікія могілкі. Бліжэй да вёскі, на даўнейшым цвінтары, магілкі старыя, урослыя ў зямлю. На многіх толькі камяні-валуны сведчаць пра тое, што тут хтосьці пахаваны. Сустрэкаюцца помнікі пачатку ХХ ст. з надпісамі на рускай мове, бо Манькавічы, у адрозненне ад некаторых вакольных каталіцкіх вёсак былі мястэчкам праваслаўным.

У цэнтральнай частцы цвінтара захаваліся рэшткі старой драўлянай царквы. Пачарнелыя ад часу і надвор’я бярвенні паказваюць, што пабудавана яна была акуратна, на нямецкі вугал, аднак і яе час не ўратаваў – самі сцены ператварыліся ў помнік.

Пахаванні сваякоў Ул. Дубоўкі на Манькавіцкіх могілках

За могільнікам направа ад дарогі адгаліноўваецца зарослая і ўжо слабапрыкметная сцежка-дарожка, якая ў ранейшыя часы злучала мястэчка з Ліпнікамі ды Паставамі, а зараз яна заводзіць у лес і там губляецца ў хмызах.

З гэтага перакрыжавання, па-сутнасці, і пачынаецца сама вёска, бо з'яўляюцца першыя жылыя хаты ды сады з агародамі. І таму тут, як і ў даўнейшыя часы на ростанях-раздарожжах, каб не дазволіць падысці да чалавечага жытла нячыстай сіле, пастаўлены вялікі драўляны крыж-абярог.

Праз пару двароў на правым баку вуліцы ўзвышаецца, патанаючы ў зеляніне высокіх дрэў, праваслаўны храм Успення Прасвятой Багародзіцы. Унутрашняя агароджа, вымураваная вялізнымі валунамі, і каваныя вароты, якія адчыняюцца толькі ў святы на службу, надаюць храму, змураванага ў асноўным з валуноў, важкі і сур'ёзны выгляд. Царква стаіць алтаром да вуліцы, а ўваход знаходзіцца з боку поля. Раней з паўночнага боку была плошча, на якую і выходзілі вароты храма, аднак зараз ніякіх прыкмет яе няма.

Сучасная вясковая плошча знаходзіцца далей па вуліцы, за храмам. У гэтым месцы дарога разыходзіцца: адна вядзе проста да месца былой сядзібы, другая – да запруды на рацэ Мядзелка. У цэнтры плошчы пастаўлены помнік вайскоўцам і партызанам, пахаваным тут. Вакол помніка пасаджаны маладыя дрэўцы, якія ўтвараюць невялічкі сквер.

З левага боку плошчы знаходзіцца будынак былой сельскай крамы. Шыльда: “Товары повсяднёвага спраса” сведчыць пра тое, што ў 70–80-я гг. тут яшчэ ладзіўся актыўны гандаль. Цяпер крама зачынена, шыльда заржавела, літары аблезлі...

Побач з крамай да сярэдзіны 80-х гг. мінулага стагоддзя знаходлася школа, у якой у пачатку стагоддзя вучыўся вядомы беларускі пісьменнік Уладзімір Дубоўка. Аднак змяншэнне колькасці дзяцей прывяло да таго, што школу зачынілі. Паступова, з дапамогай людзей, будынак пачаў разбурацца.

На сённышні дзень ад школы нічога не засталася, а на тым месцы, дзе яна стаяла, знаходзіцца дача.

Калі ад плошчы пайсці па левай вуліцы, то мінуўшы некалькі хат, можна ўбачыць высокі каменны падмурак – рэшткі свірна, які быў пабудаваны ў пачатку XIX ст. у стылі ампір. Гэта, па-сутнасці, усё, што засталася ад сядзібных пабудоў, бо далей, на ўзгорку, дзе ў XVIII–XX ст. знаходзіўся сядзібны дом, зараз месцяцца будынкі дачнікаў. Толькі вялікія волаты-дрэвы даюць магчымасць упэўніцца ў тым, што тут калісьці было культурна-гістарычнае месца.

Каля рэшткаў свірна вуліца расшчапляецца на тры дарогі: левая, спускаючыся ўніз, вядзе ў лес да старых могілкаў і потым далей каля Гарэлага балота – на Агароднікі; цэнтральная падымаецца на ўзгорак да месца, дзе быў сядзібны дом; правая, нібыта праз тунэль, што ўтвараюць над ёй старыя ліпы і зараснікі бэзу, выводзіць да плаціны на рэчцы Мядзелка, дзе злучаецца з вуліцай, што ідзе ад вясковай плошчы.

Кожны, хто пабывае ў Манькавічах, абавязкова запомніць ставы-запруды. Вышэй плаціны калісьці было ладнае па памерах вадасховішча, але цяпер яно ператварылася ў балота з вялікімі запасамі торфу і сапрапелю; у густой балотнай расліннасці з цяжкасцю можна ўгледзець рачулку, якая моцна меандрыруе сярод пльвуноў. Ніжэй плаціны знаходзіцца яшчэ адзін стаў. Ён значна меншы па памерах, але ў агачэнні даволі высокіх берагоў і навіслых дрэў, у шуме падаючай пеннай вады выглядае вельмі прывабна.

У дамбе зроблены дзве пратокі для вады. Па першай, праз якую перакінуты лёгкі масток з жэрдак, водны паток раней ішоў на млын і, падаючы, круціў жорны. Але зараз тут суха, а на месцы млына – гурба друзу з цэгля, гнілога дрэва ды рэшткаў металічных канструкцый. Усё гэта парасло дзікай густой травой.

Прайшоўшы троху па насыпу, можна апынуцца каля другой пратокі, па якой пастаянна цячэ вада, ды не проста

Храм Успення Прасвятой Багародзіцы

цячэ, а падае ўніз на каменне ды старыя палі, разбіваючыся на тысячы пырскаў, утвараючы шумлівы і вясёлы вадаспад. Да канца 80-х гг. над прагокай быў перакінуты трывалы драўляны мост, па якім маглі праязджаць машыны. Аднак аднойчы той мост пад цяжарам грузавіка, які быў загрузаны каляровым металам (прадпрымальнікі спрабавалі аб'ехаць міліцэйскі пост каля в. Калеяўцы), абрынуўся ўніз, і з таго часу аўтасувязь з левым берагам Мядзелкі парушылася. Праўда, пазней мясцовыя жыхары нацягнулі над прагокай параўнальна вузкі масток, якім карыстаюцца ў асноўным пешаходы ды веласіпедысты.

За мастом направа даволі шырокай паласой працягнулася ўзвышаная пойма – месца, якое аблюбовалі турысты і аматары адпачынку на прыродзе. Кожны год тут восенню і вясною адбываюцца раённыя спаборніцтвы па турызму і арыентаванню. Толькі ў сярэдзіне 80-х гг. лагер разгортаўся

на левым беразе ракі на поўнач ад вёскі ў кар’еры – мясцовасці, якая называецца па-тутэйшаму Піскаватка, а зараз палаткі ставяцца проста сярод елак, асін ды чаромхі.

За дамбай дарога зноў разыходзіцца на тры: левая вядзе да капліцы і далей на Сарочына, цэнтральная – на Дзеравянкі і старамядзельскі шлях, правая – на Кашыцы ды Паставы. І ўсе яны ідуць праз прыгожы, маляўнічы і загадкавы Манькавіцкі лес, які хавае ў сваіх нетрах шмат якіх таямніц пра гісторыю Манькавічаў і яе ваколіц.

АЎТАБІЯГРАФІЯ УЛ. ДУБОЎКІ (з кнігі «Пяцьдзесят чатыры дарогі»)

Прарок Майсей не даводзіўся мне радней ні па матчынай, ні па бацькавай лініі, але адна акалічнасць, пра якую пойдзе гутарка зараз, дае мне пэўную падставу згадаць ягонае імя ў сваім жыццяпісе.

У Бібліі напісана, што за даўномінулым часам малое дзіця паклалі ў кошык і пусцілі на ваду. Калі яго адтуль дасталі добрыя людзі, дык назвалі Майсеам, што на старажытнаўрэйскай мове азначае “выцягненне з вады”. У далейшым пасля адпаведнага выхавання, з яго выйшаў славуты прарок: заснавальнік Майсеева веравызнання. З ім нават размаўляў сам пан Бог і даў праз яго людзям свае дзесяць заветаў.

Зусім выпадкова мяне, калі мне было некалькі дзён, ледзь не напаткаў Майсееў лёс: мяне, як казалі маці, хацелі пусціць плаваць па вадзе. А што было б з гэтага – уявіць не цяжка. У кожным разе можна смела сказаць, што да гутаркі з богам я не дажыў бы, а пайшоў бы на дно ў самым пачатку свайго вандравання.

Адбылося ўсё так.

Нарадзіўшыся на свет (2 ліпеня 1900 г.), я ляжаў ціхенька ў калысцы каля матчынага ложка. Маці, хворая яшчэ, не ўставала. Лежачы на ложку, яна адной рукой кратала калыску, мабыць, больш не для таго, каб заспакоіць мяне, а для таго, “каб рукі не гулялі”. Пры гэтым яна думала, як будзе мне паводзіцца ў полі, куды праз некалькі дзён трэба ісці жаць жыта.

– Э, нічога! Можна будзе пад бабку пакласці, а ў цяньку лепш, чым у хаце, будзе!

Раптам дзверы расчыніліся і ў хату з гоманам, пхаючы адзін аднаго, закацілася пяцёрка хлапчукоў: старэйшы брат Ваня, фельчараў сын Стась і крамнікавы сыны Шлемка, Арчык і Додка. Яны валаклі за сабой начоўкі.

– Божухна! Ды навошта ж вы іх прыцягнулі?

Маці падумала, што яны паклапаціліся, каб было ў чым купаць мяне, гэта яе нават крыху расчуліла, і яна з ласкай у голасе дадала:

– Мы яго будзем купаць у новай балеіцы!

– Не! Мы вашага Валодзю павязём у гэтых начоўках да млына, – растлумачыў самы большы з кампаніі – Шлёмка.

Маці нічога не магла зразумець.

– Чаго ён там не бачыў, у тым млыне?

– А каб тут не плакаў, мы яго ўтопім!

З гэтымі словамі хлопцы падышлі да калыскі і пачалі падымаць мяне, каб пакласці ў начоўкі.

Маці, забыўшыся на сваю хваробу, ускочыла з ложка, схапіла ручнік і пачала пытляваць маіх будучых сяброў.

Яны, не чакаўшы такога пачастунку, адзін за адным паўцякалі з хаты. А яна за імі:

– Тапіць? Ах вы!..

Пасля, выкінуўшы начоўкі вон, лягла на ложак і доўга не магла супакоіцца.

... Так зусім выпадкова я не трапіў на хвалі ў першыя дні свайго жыцця. Затое ў далейшым я не мінуў свайго лёсу: хвалі насілі мяне да самых далёкіх берагоў праз вялікія навальніцы. Хоць мае маленькія таварышы не зрабілі з мяне прарока, але яны напярочылі мне такую долю... Ці шчаслівая яна, ці нешчаслівая, – я, паклаўшы руку на сэрца, і сам добра не ведаю.

Такія розныя драбніцы з’яўляюцца ў памяці, калі пачынаеш думаць пра свой жыццяпіс. Сапраўды, справа гэта вельмі нялёгкая. Толькі возьмеш у руку пяро, дык адразу перад вачыма паўстаюць сонні малюнкаў, галасоў, гутарак. Усё гэта сплятаецца-звіваецца ў нейкі дзівосны клубок, а ў ім, зрэшты, і канцоў не знойдзеш...

Нават “запаўняючы” кароткую анкету, задумаешся над некаторымі пытаннямі. Вось, напрыклад, “сацыяльнае паходжанне”. У свой час – гэта быў мудрагелісты пункт. На

яго адказваць трэба было са стосам розных даведак у руках. Так і з’яўляліся часам адказы, пра якія Ул. Маякоўскі пісаў: “Потому что батрачка мамаша их, а папаша – рабочий и крестьянин сразу”.

Жарты жартамі, а гэтае пытанне мела немалаважнае значэнне і для вызначэння майго жыццёвага шляху. Вось і дзевяццацца зрабіць экскурс у жыццяпісы сваіх продкаў.

У прапрадзёда і прадзёда па бацькавай лініі былі малыя сем’і па аднаму сыну. З гэтае прычыны яны жылі матэрыяльна не кепска, бо не трэба было драбіць сваю валоку зямлі. А вось дзед меў трох сыноў (ад першай жонкі – мой бацька, ад другой жонкі – два сыны яшчэ). У перспектыве на кожнага брата траціна зямлі (6 дзес.) у вёсцы Агароднікі, Манькаўскай вобласці Вілейскага павета Віленскай губерніі.

Ад не вельмі салодкага жыцця пры мачысе мой бацька падаўся ў рабочыя – на бровары. Перад гэтым ён нядрэнна аўладаў сталярным рамяством. Працаваў рабочым гадоў адзінаццаць, не забываючыся і на вёску, на сельскую гаспадарку. Тым больш, што праца на броварах была фактычна сезоннай – пакуль не канчаліся запасы бульбы. Толькі на піўных броварах работа ішла круглы год.

Бацька быў ажаніўся, меў ужо трох сыноў (усяго было шэсць сыноў і дачка). І тут здарылася няшчасце: у часе працы на Манькаўскім бровары князя Друцкага-Любецкага яму адарвала машынай усе пяць пальцаў на правай руцэ.

Зрабілі ў Вільні аперацыю. Стаў бацька калекам у маладыя гады. Некаторыя суседзі казалі: “Ну, цяпер жабраваць пойдзе!..”

Нялёгкае пачалося жыццё. Але, заціснуўшы сваё гора, як кажуць, “сцяўшы зубы”, бацька пераклучыўся ва ўсіх работах (і ў пісанні) на левую руку.

Хоць князь не даў ніякай дапамогі на калецтва (“Судзіся са мной!” – сказаў яго сіяцельства ў адказ на бацькаву просьбу), але ў далейшым пасадзейнічаў атрымаць пасаду прадаўца ў

скарбовай віннай краме. На гэтай рабоце бацька прабыў да 1914 г. У 1915 г. ён пераехаў з усёй сям’ёй у Маскву, стаў рабочым-інструментальшчыкам на 1-м участку службы шляхоў Беларускай чыгункі і быў на гэтай працы бадай да смерці.

Нягледзячы на тое, што бацька вучыўся ўсяго тры зімы ў пачатковай школе, ён займаўся самаадукацыяй, нямала чытаў, ведаў даволі прыстойна польскую, яўрэйскую і нямецкую мовы. Апошнія дзве вывучаў, працуючы на броварах. Бо віннікі былі або яўрэі, або немцы, а літаратура па гэтай справе выключна на нямецкай мове.

Згадваючы бацьку, павінен сказаць, што меў ён характар лагодны, добры, не піў гарэлкі (калі не лічыць “чарку” у вялікае свята), не курыў, не быў сквапны на грошы, і імкнуўся да таго, каб дзеці былі сытыя, каб мелі магчымасць вучыцца. Праўда, дурэць і жыць, склаўшы рукі не дазваляў: работа была для ўсіх пасільная.

Возера Доўжа

Матчына лінія – не лягчэйшая. Маці – Анастасія – з Язоў (каля вёскі Шабаны). У яе бацькі, Янкі Гайдуковіча, было пяць дзесяцін зямлі над возерам Доўжа, сад, пчолы, а сям’і – шэсць дачок. Усе сёстры, мае цёткі, былі вельмі працавітыя, здольныя да ўсіх вясковых работ, добрыя ткачыхі, спявачкі, ды і

прыгожыя ўсе былі. Таму, не зважаючы на малое багацце, усе хутка павыходзілі замуж.

Маці мая была непісьменная, але мела ясны прыродны розум, вельмі добра ведала беларускую мову і, паўжыцця пражыўшы ў Маскве, гаварыла толькі па-беларуску. Я ніколі не вучыўся ні ў якіх беларускіх школах, усё мае веданне беларускай мовы – ад маці і з вёскі. Вось чаму я маю поўную падставу называць беларускую мову матчынай мовай.

Маці працавала, мабыць, больш за нас ўсіх, разам узятых. Падумаць толькі! Дагледзець скаціну, управіць гаспадарку, напасці і наткаць палатна і сукна на ўсю сям’ю (я толькі ў 1914 г., калі паступіў у настаўніцкую семінарыю, надзеў на сябе крамную бялізну) – гэта была сапраўды катаржная работа. Праўда, дапамагалі мы, як маглі: матаць ніткі для кросен, сукаць цэўкі, насіць, бяліць і збіраць палотны, шынкаваць капусту, жаць траву... Колькі іх, такіх драбніц, набіралася на нашу малую долю, бо сястра была адна і меншая за ўсіх.

Бацькава калецтва і вялікая сям’я, здавалася б, павінны былі прывесці нас да вельмі цяжкага жыцця. Але вось гэты лад сямейны, дружнасць і працавітасць дапамагалі нам жыць не кепска, а двум старэйшым братам нават вучыцца ў Вілейцы, у гарадскім чатырохкласным вучылішчы.

Аглядаючыся назад, разважаючы пра свой лёс, часам не вельмі лёгкае жыццё, думаю, што вытрымаць яго, застацца працаздольным да сённяшняга дня мне дапамагло працоўнае выхаванне, гартоўка, якую я атрымаў у сваёй сям’і ў маладыя гады.

Я, напрыклад, пачаў рэгулярна працаваць з шасці гадоў (улетку). Першая мая работа – пасвіць гусі. Пасвіў усё лета, аж да восені. Ад сонца да сонца. Мой “дэбют” адзначаны быў сумна: мяне на горкі яблык збіла суседка за тое, што ўпусціў гусі ў яе ярыну. Калі ўвечары я паскардзіўся бацьку, ён адказаў: “Нічога не зробіш, сынку! Я ж табе казаў, каб ты ў ярыну гусі не пушчаў...”

Пазней у мяне з’явіліся сябры і сяброўкі такога ж узросту, як і я сам. Пасвіў з адной дзяўчынкай (Надзеяй Баўтруковай) гусі ля ракі, на “Стажках”. Заўважылі мы, што ў рацэ рыбы шмат. І вось надумаліся: узялі мае штонікі, завязалі калошы і налавілі з паўвядра аўсюку. Нашы бацькі толькі пасмяяліся з такой “здабычы” і скармілі яе парасятам.

У далейшыя гады пайшлі іншыя работы, а ў адрыўках часу – грыбы, ягады, арэхі, ды не абы-як: да трох пудоў насушвалі мы адных баравікоў у грыбныя гады. А салілі штогодна бочкі са дзве рыжыкаў, мачонак...

Такія работы, як насіць снапы, зграбаць сена, нажаць каровам і прынесці дадому травы, – даставаліся на долю нам, а збольшага цалкам мне. А там, увосень, назбіраць на ўсю зіму кляновага лісту “пад хлеб”, нагрэбці як мага больш рознага лісту наогул, для падсцілкі скаціне, бо с саломы ішла на сечку.. Адным словам, пагуляць, пабегаць даводзілася ўжо на захадзе сонца, калі ў аселицы каціўся туман і турчалі “турчакі”. Дарэчы, калі я ў адным вершы (“Крыху восені і жменька кляновых лістоў”) згадаў пра кляновыя ліст, дык адзін “крытык” усё пяўся вытлумачыць іх як нешта вельмі шкоднае. Ён, не ведаючы беларускага жыцця, зусім не разумеў, што кляновыя лісты гэта не толькі сімвал разлукі, як у японскай паэзіі, але і сімвал беднасці, бо яны дапамагалі эканоміць нейкую жменьку мукі пры выпечцы хлеба.

У вёсцы я чуў толькі беларускую мову, вось чаму мне так запала яна ў душу і сэрца. Некаторыя дзівяцца: “Вы ніколі не вучыліся ў беларускіх школах, пражылі бадай усё жыццё за межамі Беларусі, а мову ведаеце”. Як жа яе не ведаць, калі яна родная! Як жа яе не любіць, калі яе стваралі на працягу вякоў твае продкі, гаварылі на ёй, перадалі табе ў спадчыну, як самы вялікі скарб свой...

У зімовыя вечары ў хаце, а ўлетку на начлезе я чуў апавяданні, народныя казкі на роднай мове. У гэтых казках быў не толькі апавядальны матэрыял, але былі чудаўныя

малюнкі народнай фантазіі, былі вялікія жыццёвыя, павучальныя ісціны, якія так патрэбны ў жыцці. Дарэмна некаторыя людзі ставяцца да народнае творчасці, як да нейкіх, з іх погляду, забабонаў. Мне даводзілася неяк раней прыводзіць словы рускага пісьменніка Л.Н. Вайталоўскага (аўтара кнігі “По следам войны”), дазволю сабе прывесці іх і тут: “...какой гармонией, какой неукротимой продуманностью дышала эта грубая, крепко сколоченная полесская правда. И кто назовёт эту стройную цельную систему, обнимающую все царство человеческой мысли, суеверием или вздором. Разве не больше в ней и широты понимания, мудрости и ясности духа и чуткой восприимчивости к красоте, чем в натурфилософии Шеллинга или в мифологии греков...”

Замілаванне да народнае творчасці было ў мяне ад малых гадоў і ідзе са мной ўсё жыццё. Яе нельга не любіць.

Хага, начлег, млын, да якога прыязджалі памольшчыкі з розных весак, – гэта былі наша школа, наша бібліятэка, наша радыё – уся наша пачатковая адукацыя. А песні... Ідуць са жніва, з поля, маці, суседкі ды заспяваюць:

А пара дамоў, пара-а-а-а...

Ўжо ўзышла вячэрняя зара-а-а-а...

І цяпер гучаць тыя песні мне. Прызнаюся шчыра, хоць можа хто назаве мяне “невукам”, што вельмі часта шмат якія “сімфоніі” і “санаты” апошняга часу, пра якія “аматары” кажуць: “Ах, які чуд!” – не робяць на мяне такога ўражання, як вось гэтыя простыя мілагучныя песні. Зразумела, не псеўда-народныя песні тыпу “Мархуты”.

Мне даводзілася аднаму леты са два пасвіць каровы на “Пасеках” каля возера Доўжа. Паша была добрая. Вось я сядзеў ды слухаў. Слухаў музыку азёрных хваль, шум бору, птушыныя спевы. Ды і птушкі былі некаторыя зусім як з-пад экватара, напрыклад, сіваваронка. Калі яна раскрывала сваё крылле ў палёце, здавалася, што ляціць нейкая казачная птушка: усе колеры вясёлкі зіхацелі ў яе падкрыллі.

Пра што я не перадумаў тады! Сапраўды, і да зорак лётаў, і на хмарах ездзіў, і на дне азёрным бываў... Хараство беларускае прыроды, нашых краявідаў, каляровая паўтоннасць – усё гэта, ізноў-такі, на ўсе жыцце засталася ў сэрцы.

Прыгожых мясцін багата. Прыгожая, дарэчы, і далёкаўсходняя тайга, у якой мне давялося пабыць нямаля. Якое там незлічонае багацце расліннага свету! Адна бяроза мае там аж шэсць гатункаў. Тым не менш, супраць беларускай пушчы – яна бяднейшая, бяднейшая нават праз сваю маўклівасць. Нашы пушчы, лясы звіняць ад птушыных спеваў, а там тайга маўчыць. Дзе-нідзе стукне дзяцел, каўзана “папаўзень”, падасць свой голас удод – і ўсё...

Я не быў у роднай вёсцы 44 гады. За гэты час пабачыў цудоўныя раёны, экзатыку, а вось калі мне давялося ізноў, у 1958 г., пабыць у родных мясцінах, я быў узрушаны і ўсхваляваны да глыбіні душы. Вось і верш пра верас з’явіўся тады ад шчырага сэрца:

*Ты ляжыш у мяне на далоні,
найдрабнейшая з кветак...*

А калі пабачыў тых сіваваронак, дык самі сабой склаліся радкі верша, які, можа, ніколі не будзе скончаны:

*Сіваваронка ляціць над сасонкай,
быццам жар-птушка казкі забытай,
быццам ізноў я гартаю старонкі
кнігі жыцця, што да краю пражыта...*

Так глыбока запала ў маю душу замілаванне да беларускае мовы, народнага мастацтва, да роднае прыроды.

Але вернемся назад, да школы. Першая школа – у Манькавічах, руская (бо тады беларускіх не было), цалкам грунтавалася на пабоях. Наш настаўнік, Канстанцін Іванавіч Пашкевіч, чалавек увогуле не благі, іншага метаду не ведаў, як дубовая лінейка і “угол”. У яго была сотня вучняў, чагыры класы. Сядзеў ён на высокай кафедры, як на капітанскім мосціку, з якой сачыў за парадкам. Толькі чулася: “Міхвядовіч (або Дубоўка, або Стома і г.д.), ідзі сюды!”

Падыходзіш. Перад ім ляжыць пяць-шэсць новых дубовых лінеек, прыблізна на паўсантыметра таўшчынёй.

Норма была ад 4 да 10–12 “лап”. Камандуе: “Левую! Правую! Левую! Правую!” Біў з-за пляча – за гутарку з суседам на ўроках, за плямку ў сшытку. Апрача таго, пакідаў пасля ўрокаў у класе і абавязваў перапісваць усё з запэцканага сшытка ў новы. Бывала так, сядзіш паўдня, пакуль усяго не перапішаш у новы сшытак. Бязлітасная, жорсткая дысцыпліна не давала літасці нікому.

Пры школе быў сад, у якім мы працавалі восенню і вясною пад кіраўніцтвам настаўніка. Хадзілі на экскурсіі ў лес.

Між іншым, мяне паслалі ў школу тады, калі мне было няпоўных шэсць год (“каб дома не дурэў”). Я ўжо добра чытаў. З гэтае прычыны настаўнік пасадзіў мяне не ў першы клас, дзе вучыліся дзеці 8–9 год, а ў так званы “падрыхтоўчы”. У гэтым класе былі выключна дзяцюкі-навабранцы і дзяўчаты-нявесты, якім трэба было навучыцца распісвацца ды ліст які невялічкі напісаць. Паколькі ў такой кампаніі я быў самы меншы, мяне пасадзілі на першай парце. Побач сядзела дарослая дзяўчына-бландзінка Ніна. І вось, калі ў нас вучылі на памяць верш:

*“Нива, моя нива,
Нива золотая,
Зреешь ты на солнце,
Колос наливая”, –*

дык мае “сябры”-навабранцы і прыдумалі, нібыта я чытаў гэты верш так:

*“Ніна мая, Ніна,
Ніна залатая!
Я ж табе істужкі
ў косы заплятаю!”*

Школьнікі пачалі дражніць мяне гэтым вершам, кажучы, што Ніна – мая нявеста. Я кідаўся з кулакамі на гэтых дзяцюкоў, як ліліпут на Гулівера. Ім была вялікая пацеха, а мне было зусім не да смеху, хоць Ніна была вельмі добрая дзяўчына і шкадавала мяне, баронячы ад тых вырвасаў.

Што я атрымаў у гэтай школе? Нядрэнную пачатковую адукацыю. Але, апрача падручнікаў (лемантара, кніг для школьнага чытання), нічога не чытаў. Не было ніякай бібліятэкі для вучняў, калі не лічыць дзесятка розных брашур “богаспацальнага” зместу. Мабыць, не было яе і ў самога настаўніка.

Адзінай бібліятэкай былі мне бацькавы кнігі: камплект часопіса “Огонек” за 1903 г., камплект часопіса “Самообразование” з дадаткам дванаццаці кніг розных аўтараў, вельмі добрых з навуюага боку (заалогія, астраномія, вулканы і землетрасенні, батаніка і г.д.). У той час я асвоіў толькі малюнкi і невялічкія апавяданні з гэтых часопісаў. Пазней прачытаў іх разы па два.

У 1912–1914 гг. я вучыўся ў Мядзельскім двухкласным вучылішчы (школа тыпу сямігодкі, з меншай праграмай). Пры школе былі вельмі добра абсталяваныя дзве майстэрні: кузня і сталарня.

Настаўнікам ў 4-ай і 5-ай групх (ён жа і загадчык усяе школы) быў Іван Васільевіч Лукашэвіч, які розніўся ад Пашкевіча так, як неба ад зямлі ў літаральным сэнсе гэтага слова. Я вучыўся два гады і не чуў ад яго дрэннага слова. І. В. Лукашэвіч быў выдатным педагогам. Праз гады, калі я сам атрымаў педагагічную адукацыю, пабыў настаўнікам і настаўнікаў пабачыў, – я асабліва магу ацаніць ягоны талент. Без абразы, спакойна, ветліва, добразычліва ён не толькі вучыў нас, але і выхоўваў. Яго паважалі ўсе вучні і бацькі.

Час навучання ў Мядзелі даў мне вялікую зарадку на ўсё жыццё. Не кажучы пра характэрнае мясцовасці (азёры Мясра, Баторына, Нарач, Верачата, дзівосныя лясы), у Мядзелі, як нідзе больш, я прачытаў мастацкай літаратуры. Адкуль жа я даставаў яе? Школьная бібліятэка была вельмі бедная: некалькі кніжачак пра памораў, пра лядовыя паходы таго часу, пра жывел і птушак з класічнай працы Брэма – вось і ўсё. Затое тут было многа кніг як на рускай, так і на польскай мовах у прыватных асоб.

Матэрыялы пра Ул. Дубоўку ў экспазіцыі музея СШ № 1(г. Мядзель)

Справа ў тым, што багата мядзельскіх хлапцоў вучылася і працавала ў Пецяярбурзе. Прыязджаючы ў госці або на канікулы ў Мядзель да сваіх родных, яны бадай усе прывозілі зборы твораў розных пісьменнікаў, якія куплялі “на талкучках” вельмі танна (дадаткі да розных часопісаў таго часу). З восені да вясны я перачытаў бадай усе гэтыя творы. Чытаў збольшага ноччу, пасля ўрокаў, да гадзіны другой-трэцяй. Нярэдка бацька ўставаў і гасіў лямпу, бо шкадаваў мяне...

Чытаў без жаднай сістэмы. Уявіце сабе такое чаргаванне: Дзікенс – Фенімор Купер, Гейнэ – Майн Рьд, Міцкевіч – Жуль Верн, Байран – Хагард, Сянкевіч – Тарас Шаўчэнка, Ажэшка – Конан Дойль... Такое чаргаванне магло б у нашы дні напалохаць каго хочаш. А што мне было рабіць? Я браў тое, што мог дастаць. Не ўсё чытаў з аднолькавым задавальненнем. Некаторыя аўтары, перачытаныя ў далейшыя гады, рабілі на мяне зусім іншае ўражанне. Але павінен сказаць, што на ўсе

жыццё самае вялікае ўражанне з прачытанага тады на мяне зрабілі творы Жуль Верна. Вынаходлівасць ягоных герояў, іх гуманізм, іх працавітасць, а таксама іх высакародныя імкненні служыць братэрству людзей пакінулі вечны след у маёй душы.

У часы вандраванняў і вялікіх жыццёвых выпрабаванняў перад маімі вачыма не раз паўставалі

Касцёл Маці Божай у Мядзелі

гэтыя сціплыя, чыстыя людзі, якія дзяліліся адзін з адным не толькі кавалкам хлеба, нават адной-адзінай бульбінай. Неаднойчы героі Жуль Верна, калі мне даводзілася працаваць на будаўнічых работах, прыводзілі мяне да вынаходлівасці ў вельмі складаных умовах і, маю гонар сказаць, не без добрых вынікаў. Хіба толькі Байран, Шаўчэнка і Дзікенс рабілі на мяне такія ж моцны ўплыў у маім далейшым жыцці.

Абавязковага пазашкольнага чытання не было. Урокі – падручнікі і ўсё. Многа вучылі на памяць. Нават урыўкі празаічныя.

Яшчэ ў Манькаўскай школе вучні старэйшыя (ім было па 17–18 год) прыносілі ў сшытках перапісаных ад рукі беларускія вершы, апаэмы і аповяданні. Як цяпер памятаю, гэта былі вершы Ф. Багушэвіча з дадаткамі ад перапісчыкаў, вершы Янкі Купалы.

У Мядзелі ж я чытаў даволі значны час беларускую газету “Наша ніва”, пасля выпісваў яе некаторы час. Праз яе ўпершыню пазнаёміўся з творамі Янкі Купалы, Максіма Багдановіча і іншых нашых паэтаў.

Давялося таксама прачытаць нямала рэвалюцыйнай літаратуры. Успамінаю пра гэта не для таго, каб зарэкамен-

даваць сябе як “рэвалюцыянера з пялёнак”. Гэты факт цікавы сам па сабе для апісання таго, як часам зусім выпадкова трапляла ў народ рэвалюцыйнае слова. Затым я спынюся на ім больш падрабязна.

Возера Мястра

У аднаго мядзельца, майго школьнага таварыша Антона Слабковіча (цяпер – старога большавіка, бо ўступіў ён у партыю на Пуцілаўскім заводзе яшчэ да Кастрычніка) у Пецярбурзе жыў родны дзядзька. Ён працаваў нейкім дробным службоўцам у акруговым судзе, дзе разглядаліся справы рэвалюцыянераў. Пасля судоў “рэчавыя доказы” – крамольная літаратура – складваліся ў архіў. Маючы доступ да архіва, гэты дзядзька напачаў паступова цэлы чамадан палітычнай літаратуры і прывёз яе ў Мядзель. Якімі меркаваннямі кіраваўся ён пры гэтым, я не магу ўявіць сабе і сёння. Пакінуў ён літаратуру на гарышчы дома. Антон узяў яе пад сваю руку. Чаго толькі там не было: часопісы выдання 1905 г., пракламацыі, брашуры. Мы з Антонам пераплывалі на чоўне на востраў (на возеры Мястра, насупраць новага Мядзеля) і

там, лежачы ў зацішку, разглядалі і чыталі. Самае вялікае ўражанне на нас зрабіла карыкатура на цара Мікалая II, які ў вельмі смешным выглядзе сядзеў на троне. Ды ці мала было такіх карыкатур! Антон быў на два гады старэйшы ад мяне, затым ён лепш арыентаваўся ва ўсіх гэтых справах і даваў мне свае тлумачэнні, таксама гумарыстычнага кірунку. Пасля некалькі разоў ён паказваў гэтыя часопісы рыбакам з вёскі Карчэгі.

І вось праз некаторы час добры чалавек папярэдзіў нашых бацькоў: “Глядзіце! Вашы дзеці нейкія “красныя” часопісы цягаюць! Дазнаецца прыстаў – будзе нясмачна!”

Дарэчы, некаторыя з іх былі сапраўды чырвонай фарбай друкаваныя. Пасля гэтага мы іх больш нікому не паказвалі.

Між іншым, да 14 год я не бачыў чыгункі, затое першы матацыкл пабачыў яшчэ ў Манькавічах у 1910 г., а ў 1911 г. пабачыў першы аўтамабіль.

Першы паветраны шар пабачыў тады, калі мне было гадоў 5-6, прычым гэта падзея звязана з “канцом свету”. Было яно так. У тым часе розныя вандроўныя людзі, якія ішлі праз нашу вёску, казалі ў адзін голас пра тое, што будзе “канец свету”, што па небе “будзе лётаць ангел боскі, трубіць у трубу і склікаць на страшны суд жывых і нябожчыкаў”.

Народ занепакоіўся. А з Ковенскай крэпасці пусцілі тады паветраны шар, пад якім быў падвешаны кош з трыма чалавекамі. Гэты шар паветранымі плынямі прынесла аж да нас. Лётаючы над нашай вёскай, ён пачаў зніжацца. Лётнікі выкінулі з каша канец каната і пачалі трубіць у трубу, каб звярнуць увагу людзей і каб яны цягнулі за канат.

Тады менавіта і пачаўся “канец свету”. Людзі павыно сілі абразы з хат, пасталі на калені. Укленчыўшы, некаторыя маліліся, некаторыя галасілі. Каровы раўлі. Сабакі нейкім дзікім ладам гаўкалі. Сапраўды, жах быў вялікі. А тым часам шар аднесла на наша Гарэлае балота, канат абкруціўся каля дрэва, шар прыназеміўся. Лётнікі са сваёй трубой прышлі ў вёску і

пачалі лаяцца: “Чаму вы канат не цягнулі?” Тады толькі нашы людзі ўцямілі, што гэтыя “архангелы” мабыць не ад бога, калі так добра могуць лаяцца...Што ж рабіць? Пазаносілі абразы ў хаты, і на гэтым скончыўся “канец свету”. У кожным разе, падзея гэта пакінула вельмі моцнае ўражанне.

Каб закончыць з Манькаўскім перыядам, мушу адзначыць, што там я пабачыў найцікавейшыя расліны свету (у аранжарэях княгіні Друцкай-Любецкай) і прысутнічаў першы раз у жыцці на тэатральнай пастаноўцы і на канцэрце (усё – на польскай мове), якія былі пастаўлены сіламі княгініных службоўцаў у старым бровары, прыстасаваным для тэатра. Павінен сказаць, што ўражанне на мяне (ды і на ўсіх прысутных) усё гэта зрабіла надзвычай вялікае. Больш пастановак не было. Мабыць таму, што не давалі дазволу.

У Мядзелі я быў да вясны 1914 г., пакуль скончыў школу. У кастрычніку паступіў у Нова-Вілейскую настаўніцкую семінарыю.

МОЙ РАДАВОД

(Ліст У. Дубоўкі да Ю. Пшыркова –
з Масквы, ад 11 сакавіка 1963 года)

Мае продкі. Майго прадзеда (па бацькавай лініі) звалі Якубам. Жыў ён 103 гады. Прадзед не быў прыгонным, але не быў і шляхціцам. Калі быў перадзел зямлі ў 1863 г. (у Расіі адпаведна – у 1861 г.) – прадзедаву сям’ю сагналі з ягонае ўласнае – недзе каля Шчокатава ў той жа воласці – і нарэзалі замест гэнае адну валоку зямлі ў вёсцы Агародніках.

Прадзед, паводле расказаў родных і суседзяў, быў асілак і ў той жа час чалавек вельмі рахманы. Ніколі нікога не пакрыўдзіў, карыстаючыся сваёй фізічнай сілай. Пра яго сілу хадзілі бадай што легенды. Расказваюць, што аднойчы з суседзямі ён ехаў з кірмашу з Мядзеля. На паўдарозе была карчма. Зайшлі пагрэцца. Прадзед як сеў за стол, адваліўся плячыма да сцяны, дык прысценок вываліўся зусім на панадворак. Карчмар узняў хай і запатрабаваў сплаціць выдаткі на рамонт. Прадзед катэгарычна адмовіўся ад гэтага: “У цябе тут уся карчма заваліцца, а я буду плаціць? Трэба лепш будаваць! А калі хочаш – прыедзь да мяне ў хату і паспрабуй таксама сваімі плячыма ў маёй хаце прысценок выбіць, тады і квіты будзем”...

Аднойчы на балоце загразла ягоная кабыла. Людзі, якія былі блізка, нацягалі жэрдак і хворасту. Тым часам прыбег прадзед, якому паведамлілі пра гэтае здарэнне. Ён толькі сказаў: “Чакайце, чакайце, дзеткі!” Падлез пад перад, узяў пярэднія ногі сабе на плечы і вывалак кабылу з гразі на сухадолле.

Ведаў назвы ўсіх зёлак і зорак па-беларуску. Як пачне, бывала, называць іх (зоркі) “Коўш, Сітцо, Алень”: ...Дык аж дзіву даешся. Шкода, што тады розуму не хапіла запісаць усё гэта... Назіранні за з’явамі прыроды дапамагалі яму арыентавацца ва ўсіх сваіх справах: вызначэнне часу, вызначэнне тэрміну сельскагаспадарчых работ. Вось, напрыклад, адна

заўвага: “Трэба сеяць (вось тое і тое), бо на дубе ліст стаў як заечае вуха”...

Сваю сядзібу ён спланаваў так, што дом ды і ўсе надворныя будынкі былі адзелены ад вуліцы садам, за домам быў таксама сад. Свіран быў трыма сценамі ў садзе. Наша вёска тройчы гарэла. Ва ўсіх будынкі згарэлі, а прадзедавы засталіся цэлымі. Калі пажар здарыўся ў трэці раз, да яго прыбеглі суседзі: “У цябе цудадзейны абраз, таму цябе не карае пажар!”

Ён ім пачаў тлумачыць, што гэта не абраз, а дрэвы ратуюць ад агню, але ў такія жудасныя моманты словы дапамагаюць мала. Суседзі сілаю забралі абраз, панеслі яго навокал вёскі, але гэта нічога не дапамагло і ўся вёска згарэла. Нават некаторыя дрэвы ў прадзедавай сядзібе абгарэлі, і пасля прышлося перасаджваць іх.

Пасля гэтага пажару, паслухаўшы прадзедавых тлумачэнняў, наша вёска пабудавалася больш разумна, каля кожнага дому насадзілі сады. Толькі каля двух не было садоў (з агульнага ліку сорок). На маёй памяці – пажараў у нашай вёсцы не было, калі не лічыць паасобных будынкаў у 1915 г., спаленых пры артылерыйскіх абстрэлах.

Памёр мой прадзед пры даволі цяжкіх акалічнасцях на 103-м годзе свайго жыцця. У гэтым годзе ён аслеп. Гэта так уразіла яго, што ён пачаў скардзіцца: “Я марна хлеб ем, я не працую, я не магу нічым дапамагчы сям’і”.

Дзед мой Хведар угаворваў яго:

– Татачка, родны! Пра што ты гаворыш? Я ў цябе адзін, жывём у дастатку. Чаго ж табе не хапае? Мала ты напрацаваўся за свае жыццё?! Адпачывай! Калі хочаш – выйдзі калі з хаты, кіем па плоце пастукай, каб куры з гароду паўцякалі. Хопіць з цябе той работы!

Але прадзед ніяк не мог згадзіцца з такой нядоляй. Ён лег на ложка, не стаў ні есці, ні піць і праз тры сутак памёр. Хоць цяжка згадаць пра гэта, але трэба сказаць, што памёр ён фактычна не сваёй смерцю...

Дзед Хведар памёр на 64-м годзе. Справа ў тым, што яму аднойчы кабыла азадкам дала пад самае сэрца. Пасля таго ён жыў чатыры гады, але з кожным годам слабеў.

Між іншым, дзед, будучы ўвогуле малапісьменным, ведаў дасканальна... латынскую мову, чытаў у арыгінале Авідыя, Гарацыя. “Як так?” – запытаецца Вы.

А вось як. Быў адзін памешчык, вялікі пан. Ён прайграў у карты і прапіў палову сваёй маёмасці. Згодна жончынай просьбы, была склікана апякунская рада, якая рассудзіла так: “Адну палову, сваю – ты прапіў і прагуляў, а другая належыць жонцы і дзецям”. Карацей кажучы, яго пазбавілі права прапіць другую палову. Вось ён і пайшоў, – не зразумееш кім: жабрак не жабрак... Ягоня сабутыльнікі, якія ў ягоным палацы балявалі і дні, і ночы нават на ганак яго не пушчалі...

Аднойчы, перад нядзеляй, чакаючы лазні, прадзед сядзеў перад домам на лаўцы, а гэты былы багач ішоў праз нашу вёску. Пабачыўшы яго, пазнаўшы, прадзед запрасіў яго адпачыць. Той сеў. Пагаманілі. Прадзед запрасіў пахаджаніна памыцца ў лазні. Памыліся. Далі яму чыстую былізну. Запрасілі да стала. Павячэралі.

Калі госць стаў збірацца ў дарогу, яму запрапанавалі:

– Куды ты на нач глядзячы? Начуй!

Пераначавалі. А тут – нядзеля. Бліны. Святочны настрой. У панядзелак ізноў: “Куды ты пойдзеш? Хіба табе не абрыдла па свеце цягацца?!”

Жыве дзень, тыдзень, два тыдні... Вось аднойчы гэты былы пан узяў ды і заплакаў:

– Мае сябры – паны, якія ля мяне жывіліся немаведама як, усе павыракаліся мяне, нават сабак на мяне цкавалі некаторыя, калі я да іх тыркнуўся... А ты, мужык, якога я ў ліку іншых за людзей не лічыў калісьці, аказваешся сапраўдным чалавекам. Я раскідваў золата прыгаршніямі направа і налева на ўсю тую зграю... А цяпер мяне слезы душаць, калі падумаю, што я менавіта ў цябе ем запрацаваны табою хлеб... Тым

больш, што я нічога не ўмею рабіць у вашай рабоце, каб аддзякаваць сваёй працай за вашу ласку...

– Эх, – кажа яму ў адказ прадзед, – пра што ты гаворыш! Ты бычыш нашу сям’ю – я, жонка і сын. Усяго ў нас хапае. А ці многа чалавеку трэба? Трэба, каб была на душы лагода. Жыві! Ніхто з цябе не вымагае ніякае работы. Паглядзіш хаты, вароты адчыніш – вось і ўсе...

У дужках зазначу, што сам прадзед, калі аслеп, не захацеў жыць без работы, не захацеў есці самім сабою запрацаваны хлеб... Мабыць таму, што тая слепата пазбавіла яго, адабрала ад яго душэўную лагоду, пра якую я згадваў вышэй...

Госць прадзедаў адказаў так:

– Не! Я не магу! Я павінен нечым аддзякаваць цябе! Ведаю я добра латынскую мову. Давай навучу твайго сына Хведара латыні...

Вось так мой дзед і стаў латыністам!

Паколькі ў тым часе латынь страціла сваё ранейшае значэнне (а на беларускай тэрыторыі яна мела надзвычайна вялікае значэнне, бо вельмі багата дакументаў напісана на гэтай мове), ён карыстаўся сваім багаццем толькі ў адным накірунку: у вольны ад работ час чытаў сваім суседзям і тлумачыў на беларускай мове ўрыўкі з Авідзія, Гарацыя і другіх класікаў антычных...

Лёс маёй непасрэднай сям’і. Маці і бацька памерлі ў канцы вайны, без мяне. Бацьку было 82 гады, маці – 76. Маці памерла і пахавана ў Маскве раней, бацька – у Ленінградзе пазней. Пахаваў яго брат мой старэйшы, генерал-маёр, Вячаслаў.

Пра брата, ды наогул пра сям’ю, не хацелася б пісаць, бо лёс усіх бадай нешчаслівы. Старэйшы самы брат Іван – быў механікам сувязі ў Коўне. Калі пачалася вайна, яго мабілізавалі. Прайшоў увесь фронт, аж да Румыніі. У яго былі вельмі цікавыя дзённікі за ўвесь час першае вайны. Але, на вялікі жаль, іх спалілі пасля яго смерці ў Гур’еве, бо ён памёр

ад халеры ў 1918 г., працуючы пасля дэмабілізацыі механікам у паштовай канторы сувязі.

Другі брат, Вячаслаў, такжа старэйшы за мяне, генерал-маёр, спецыяліст па сувязі (быў не адзін год выкладчыкам у Ваен. Інж. Акадэміі Сувязі) – на пенсіі, дажывае век ў Ленінградзе.

Сястра Анастасія, малодшая за мяне, вучылася ў літаратурным Інстытуце, крыху не скончыла яго, працавала ў ваенных выдавецтвах, а пасля, цалкам пераклучылася на хатнія справы. Муж яе – доктар хірург.

Брат Леў сканаў у 1922 г. у росквіце сіл у дзень здачы апошняга экзамена за сярэдняю школу.

Брат Язэп – у свой час, у дваццатыя гады – быў завербаваны маімі ворагамі ў свой стан, заахвочваўся імі да літаратурнае працы, пісаў і друкаваў вершы пад псеўданімам “Язэп Вазёрны”. Але я іх не чытаў ніколі і не магу сказаць пра іх ні добрага, ні дрэннага. Чуў толькі, што нібыта адзін з яго “дырэктыўных” вершаў пачынаўся радкамі:

Я не пішу дэпешы без адрасу...

Справа ў тым, што ў мяне быў адзін верш з такім пачаткам: “...Думкі лятуць, як дэпешы без адрасу...” Апрача таго, свой чарговы зборнік вершаў, аддадзены ў выдавецтва перад 1930 г., я назваў быў “ДЭПЕШЫ БЕЗ АДРАСАТА”. Вось, мабыць, натхніцелямі майго брата і было даручана яму напісаць нешта супроць мяне...

У далейшым, калі “маўр зрабіў сваю справу”, а менавіта – ў 1937–1938 гг. (?) яго забралі, і, як паведаміў маю нябожчыцу маці чалавек быўшы ў адным нумары атэлю з маім братам, пасля аднае вельмі гуманнае гутаркі з ім, быў прынесены ў той нумар і сканаў там... Цікава, што ні адзін гад з тых, якія нацкоўвалі ў свой час Язэпа на мяне, якія супрацьпастаўлялі яго мне, як больш таленавітага і ідэёва-накіраванага паэта – не згадваюць пра яго ніколі... Хоць бы ў даведніку згадалі калі! А я, яшчэ раз шчыра прызнаюся, не чытаў ніводнага радка і не магу сказаць нічога пра яго больш.

Самы малодшы брат Павел працуе рабочым металістам, мае дарослых дзяцей, ды і малых мае.

Мая жонка Марыя Пятроўна – ураджоная з с. Студзянец Касцюковіцкага раёну на Магілёўшчыне. Скончыла Клінцоўскую гімназію. Скончыла Акадэмію Камуністычнага Выхавання ім. Крупскай. У свой час добра вывучала марксізм, а пад кіраўніцтвам выдатнага педагога П.П. Блонскага – і педагогіку.

Працавала бадай усё жыццё настаўніцай. Толькі ў перыядзе 1937–1944 гг., калі была немагчыма такая праца для яе, працавала бухгалтарам у лясніцтве пад Масквой, каля ст. Вярбілкі па Савелаўскай чыгунцы, дзе пахаваны і наш адзіны сын Альгерд, які загінуў у самым пачатку вайны ад выбуху бомбы.

Як добры псіхолаг і педагог жывучы са мною такі доўгі час, мая жонка, пэўна, нямала дадала да майго інтэлекту станоўчага. Тым больш, што ў цяжкія для мяне часы, яна не пакідала мяне, а прыязджала туды, куды гэта было дазволена, і працавала там настаўніцаю.

Я не даваў, зразумела, сваіх кніжак ёй, але адну яна прасіла даць спецыяльна для яе, бо непакоілася, што ў нас не застанецца ніводнае. Вось я зрабіў тады на гэтай кнізе (“Выбраныя творы”, 1959 г.) надпіс, які, хоць можа здацца і жартаўлівым, адлюстроўвае сапраўднае становішча:

*Скромны дарунак, мая ты сяброўка!
Ты не асудзіш – сама ты Дубоўка!*

*Можаш сказаць у любую хвіліну:
– Ёсць і мая тут, бяспрэчна, часціна!*

*Створым, напішам з табою нямала,
Абы мяне, як раней, ты кахала.*

*Гэта каханне і ёсць дапамога,
Ехаць з ім можна ў любую дарогу!*

10.11.1959

ПИБОРЫ
№ ДВБО□К□
ТИРА ПОДЪИЯ
МЯСЦ□ИЫ

ПАСТАЎСКАЯ ПАРТЫЗАНКА

Прывячаю Тамары А-нка

*Адыходзілі нашы на ўсход і на ўсход.
Адыходзячы – білі варожую раць.
Пракліналі і білі раз'юшаны зброд,
што ішоў рабаваць, руйнаваць і знішчаць.*

*Адыход не суладжваўся з думкай ніяк,
а снарады крышылі будынкi і шлях.
Да апошняга біў сiнявокі юнак,
аўтамат ляскатаў безупынна ў рукаx.*

*На ліхое нямнога патрэбна хвілін:
ні шукаць, ні гукаць – яно ходзіць само.
Падляцеў невялікі асколак адзiн,
аўтамат у рукаx пахіснуўся і змоўк.*

*На пясок апусціўся і юны салдат,
на пясок і чырвоны струмень перайшоў.
На усход адыходзіў апошні атрад,
сiнявокі застаўся юнак ад сяброў.*

*І дзяўчынка і хлопчык пабеглі ўдваіх,
разгарнулі бiнты, бiнтаваць пачалі.
Усміхнуліся сiнія вочы да іх:
– Адчуваю, што я – на радзімай зямлі...*

*Над Паставамі хмарай качаецца дым,
ад матораў чужынскіх аж стогне абшар.*

Супыніўся адзін. А на тым, на адным –
смерць па сінія вочы якраз і прыйшла...

З пісталета ўдарыла ў грудзі яму,
і далей пакацілася чорная смерць...
Гэта ж толькі пачатак нябачаных мук...
Як іх толькі адолець і як іх цягнець?

Так, з усмешкай на вуснах, –
якою вітаў
і хлапца, і дзяўчынку, –
юнак і змоўк.

А яна –
ўсе трымала кавалак бінта,
і ніякіх ніяк
не знаходзіла слоў.

А пасля схамянулася:
– Браце, скажы!

Гэта людзі?!
– Хіба ты не бачыш сама?
– Аж зямля наша стогне ад жалю,
дрыжыць,
як іх толькі зямелька і можа трымаць!

Паклянёмся і небам, і роднай зямлёй,
і жыццём паклянёмся сваім маладым,
што за гэты разбой – не даруем з табой!

.....
І яны – пакляліся тады.
.....

Час ішоў нечувана цяжкі па зямлі,
расавалі і кветы на нашых лугах.

*А дзяўтаты з тых кветак вялкоў не вілі,
бо трымалі яны аўтаматы ў руках...*

*З партызанскім атрадам хадзіла і ты
на сыпучых пясках, на дарожках лясных.
У паветра ўзляталі вагоны, масты,
падрывала і ты ненавісны “бліцкрыг”...*

*Два жыцці перажыты ў кароткім адным,
на дарожках лясных, на сыпучых пясках.
Не пагасне ніколі пра іх успамін,
бо цяжкі і вялікі кароткі той шлях.*

*Задуменна гляджу на тваю пекнату,
надзівіцца ніяк на яе не магу.
І здаецца мне ўсе: ты стаіш на пасту,
а навокал – бярозкі, ядловец, багун...*

*І цяпер, калі ціха сядзіш каля кніг,
каля новых сябровак тваіх баявых,
або выйдзеши чытаць навуковы даклад, –
не падумаюць нават, што лектар –
салдат...*

*Дарагая, каханая! Ты – не адна.
І ў гэтым – вялікае шчасце для нас.
Для такіх, гартаваных, не будзе цяжкі
руль, які аддадуць вам па праву бацькі.*

ПАЖАР

Два з паловай палі нашай вёскі апаясвала рака. Паплавы на абодвух берагах гэтае ракі належалі нам. За паплавамі на левым баку ракі – панскі лес. Для нашай вёскі была вельмі вялікая выгода, а пану гэта дужа не падабалася, бо сенажаці на левым баку добрыя, і праз тыя сенажаці нашым людзям было латвей гаспадарыць у лесе.

Вось аднойчы панскі адміністратар знайшоў нейкія старадаўнія паперы, якімі пачаў даводзіць, што ўвесь поплаў на левым беразе ракі з’яўляецца ўласнасцю князя, а нам належыць багністае балота Залатуха, якое знаходзіцца на адлегласці трох вёрст ад нашай вясковай зямлі, у сярэдзіне панскага лесу.

Пра гэта ўсё абвясцілі нашай грамадзе вясной 1905 года і папярэдзілі, каб мы нават не думалі касіць паплавы.

Нашы вясковыя гаспадары страшэнна абурыліся, сабралі грошай і паслалі сваіх прадстаўнікоў у Вільню да адваката.

Адвакат азнаёміўся ўважна з усёй справай і сказаў ім так:

– Браточки! Праўда – ваша. Тым не менш, я даю вам раду скарыцца, узяць тую гнілую Залатуху, якую вам даюць, і адступіцца ад паплавоў...

Прадстаўнікі абурыліся:

– Як так? Мы будзем судзіцца! Закон вышэй князя!

– Браточки, – зноў кажа адвакат, – увесь царскі закон стане за князя. Хто такі ваш князь? У нядаўнім – царскі міністр унутраных спраў. Калі вам прысудзіць адзін суд, нават два, – князь падасць скаргу ў сенат, а там вырашаць справу абавязкова на князеву карысць. У гэтым я перакананы. Што ж будзе ў вас? Прасудзіце грошы і змушаны будзеце ўзяць тое ж самае балота. Што да мяне – дык я ўзяўся б весці вашу справу без ніякай платы, без грошай, каб была хоць маленькая надзея на поспех...

Вярнуўшыся ў вёску, пасланцы так слова ў слова і сказалі. А тым часам надышла пара і сена касіць. Адкляпалі косы ды і пайшлі ўсе нашыя людзі на левы бок ракі. А паны панаймалі ў суседніх вёсках касцоў, далі ім на грыўну больш, чым звычайна, і таксама паслалі на той жа поплаў.

Нашы косяць, а тыя, нанятая, стаяць і глядзяць. Панскія прыгнятыя конна гайсаюць, галасуюць:

– Што вы стаіце? Ганеце іх адсюль! Мы вас навошта наймалі?

Адзін з нанятых і адказаў:

– Вы нас наймалі свае лугі касіць, а прывялі нас на сялянскія. Дык мы і паможам сваім братам касіць, каб час не марнаваўся...

Пасталі побач з нашымі людзьмі ды, як той казаў, адным махам увесь вялізны поплаў і скасілі. А надвор’е было добрае! Сена сохла хутка. На другі дзень па абедзе і стажкі склалі. На трэці дзень пазаграбалі і коні выехалі вазіць сена ў свае пуні.

Калі глянулі, аж цэлы эскадрон царскіх карнікаў прыкаціў. Акружылі нашых вяскоўцаў, сагналі іх у адзін круг ды бізунамі, ды бізунамі. А ў бізуны дрот паўвіваны, а на канцах – свінец зашыты. Так секлі, так лупцавалі, што крываваыя пырскі ляцелі. Енк, гвалт такі ўзняўся, што не тое каб левы бок ракі, але і правы гатовы былі аддаць князю.

Нацешыўшыся да сыці, далі загад класці сена на вазы і везці яго ў панскія пуні.

Да самага цямна вазілі. Усе сена адвезлі. Панскі адміністратар аб’ехаў увесь поплаў, прымусіў падгрэбсці, дзе былі пазаставаліся маленькія кідкі якія. Тады толькі адпусцілі нашых вяскоўцаў дадому. Так і выйшла, што дарма скасілі, дарма пасушылі і таксама дарма адвезлі пану ў пуню...

Эскадрон карнікаў паехаў з вясёлай песняй у маёнтак. Там такім “ваякам” выкацілі бочкі гарэлкі, – бровар у князя свой! – а на закуску і кілбасы, і вяндрліна... Адным словам, баль такі закацілі, што некаторыя ўпіліся страшэнна. Песні, гойканне да паўночы былі чутны.

І вось апаўночы ўзняўся ў маёнтку пажар. Вялізны пажар. Знялося адразу ў дваццаці месцах. Гарэлі аборы, вазоўні, стайні, гумны, свірны, пуні. За вярсту ветрам адносіла дошкі з агнём.

Ад вялікага маёнтка, можна сказаць – гарадка, застаўся быў адзін палац ды некалькі камяніц. А ўсе драўляныя будынкі пагарэлі. Паабпякаліся многія карнікі, у некаторых пагарэла вопратка. Ад’язджалі яны з маёнтка нахштальт напалеонаўскага войска з Масквы: хто ў цывільнай вопратцы, хто з падвязанымі сківіцамі...

Пасля наехалі жандары, следчыя, рабілі допыты, шукалі падпальшчыкаў. Але людзі ў адзін голас адказвалі: карнікі напіліся, параскладвалі ўсюды агні, пяклі на ражэньчыках сала, самі яны і падпалілі... Так скончыўся баль. А нам, сялянам, дасталася ўсё ж Залатуха замест нашых векавечных паплавоў....

ЛЯ МЯДЗЕЛА ЁСЦЬ ВОЗЕРА АДНО

Паэту-земляку

*ЛЯ МЯДЗЕЛА ЁСЦЬ ВОЗЕРА АДНО.
Над ім дубы шумяць, гамоняць сосны.
У ім, як у празрыстай кроплі роснай,
для воч ніколі не закрыта дно:*

*заўсёды светлае і чыстае яно.
Каля яго спыняюцца і вёсны,
здзіўлёныя, у захапленні млосным,
а кветы – завіваюцца ў вянок.*

*Пра возера я ўспамінаю гэта,
чытаючы любімага паэта:
ад сэрца шчырага глыбокі твор.*

*Я думаю, ты не аднойчы бачыў
ляское гэна возера, зямляча:
ты ж пахадзіў нямала ля вазёр!*

ЯНУК БІЮЦКІ

Вёску, адкуль ён быў родам, звалі Біюці. Ягонае імя – Янук. Усе звалі яго – Янук Біюцкі. Ніводзін чалавек у вочы не назваў чалавека дрэнна. А за вочы казалі:

– Гэта ж тады Янук Дурны быў у нас.

Той Янук, як я пачаў яго памятаць, – сярэдняга росту, не старога веку, так гадоў пад сорок. Апануты быў у тую вопратку, якую людзі давалі, у кожным разе – у чыстую кашулю, чыстыя белыя нагавіцы. З твару ён, я сказаў бы, нават прыгожы, але нейкі тузганы. Увесь час ягоны твар быў у руху, кожная зморшчынка нібы краталася, тузгалася. Але асабліва цікавыя ў яго былі рукі. Гэта былі не сялянскія, а нейкія панскія рукі. Іншыя нават сцвярджалі, што ён бачыць гэтымі рукамі.

– Вы звярніце ўвагу, – казалі яны, як ён аглядае дрэва. Возьме два паленцы. Памацае адно, памацае другое. Адно адразу адкіне прэч. Другое пушчае ў работу: бярэ ножык, пачынае выразаць.

І сапраўды праходзіць невялікі час – на стол стаўляе каня або кароўку, або якога звярка, або птушку. Залежна ад таго, што ён вымацаў пальцамі пры аглядзе. Просяць дзеці зрабіць птушачку, а ён, памацаўшы дрэва, – робіць коніка. Чаму? А таму, што ён угледзеў сваімі пальцамі менавіта коніка і вызваліў яго з таго палону.

Для многіх-многіх дзяцей у нашай мясцовасці гэны Янук быў найлепшы друг. Усе мы мелі цацкі з ягоных рук, ды якія мастацкія...

Згадваючы сёння таго Янука Біюцкага, я скажу:

– Не, не дурань ён быў. Быў ён выдатны майстар-мастак, толькі ўзяў на сябе непасільны цяжар: вызваліць хараство з-пад грубай абалонкі. І надарваўся ад такога непасільнага цяжару.

Вялікі мастак так і сышоў са свету, не сказаўшы таго, што мог сказаць сваімі творамі...

ЗНОЎ ВАС ПАБАЧЫЎ

*Зноў вас пабачыў, бярозы старыя,
ваша ўтульнасць ізноў мяне крые.*

*Ціха гамоніць і вецце, і лісце,
як гаманілі калісьці, калісьці...*

*Вашы вяршыні кранаў я рукою,
ў вашых шатрах я шукаў супакою.*

*Нас над зямлёй вы ўзнісілі высока,
нас, напрудвесні, паілі вы сокам,*

*каб шанавалі ад шчырага сэрца
тую зямлю, ад якой ён бярэцца.*

*Гэту пашану ніколі не траціў,
а ўзмацняў яе шчыраю працай.*

*Зноў вас пабачыў, бярозы старыя,
ваша ўтульнасць ізноў мяне крые.*

ЯК СТАРАДАЎНІЯ РЫМСКІЯ ПІСЬМЕННІКІ ГАСЦЯВАЛІ Ў НАШЫХ АГАРОДНІКАХ

Старадаўнія рымскія пісьменнікі Гарацый, Вергілій, Авідзій і Апулей прыехалі аднойчы ў нашы Агароднікі, асяліліся ў хаце майго прадзеда і жылі там аж да першай імперыялістычнай вайны. У часе вайны яны пакінулі нашу сядзібу і больш ў ёй не бывалі. А як гэта ўсё адбылося, мы зараз даведаемся дакладна.

Пачалося ўсё даўно, у першай палове дзевятнацатага стагоддзя. Гэта значыць, больш чым за сто гадаў да нашага часу.

Аднойчы жнівеньскім адвечоркам мой прадзед Якуб, тады яшчэ зусім не стары чалавек, сядзеў на лавачцы перад сваёй хатаю. Была субота. Усе тэрміновыя работы зроблены. Прадзед чакаў, калі яго сын Тодар прапаліць лазню. Жанчыны падрыхтавалі бялізну і ўсё, што патрабуецца для гэтага абраду. Раптам на вуліцы з’явіўся незнаёмы чалавек. Не падобны ён быў да селяніна, не падобны і да якога местачкоўца – ні з постаці, ні з вопраткі. Прыгледзеўшыся добра, – падарожны падышоў бліжэй, – Якуб прызнаў яго: гэта быў вяльможны пан Юстын Палівода, адзін з самых багатых абшарнікаў нашае акругі. Ён ніколі, хіба ў дзяцінстве, не ездзіў на парцы коней. Самае меншае – чацвярык стаеннікаў запрагалі ў ягоную карэту. Фарэйтары, гайдукі... Адным словам, урачыстая працэсія, вясельны поезд нейкі, а не тое, каб выезд які. Зусім зразумела, што ніколі такі поезд не наведваўся на вясковыя дарогі. Толькі трактам або бойным гасцінцам прано сіўся гэты пан са сваімі паязджанамі.

А цяпер – абшморганы, збянтэжаны, ідзе ён пехатой праз такую несамавітую вёсачку, як Агароднікі. Якуб здзівіўся. Ды як жа загаварыць з ім? Панам назваць – можа, ён цяпер і не пан, суседам – каб не прыняў за кпіну якую. Урэшце дадумаўся Якуб.

– Чалавеча добры! Адпачні крыху, пасядзі.

– Дзякую. Трэба ісці.

– Вечарэе. Куды так далёка ісці трэба?

Пан Палівода падышоў з ніякаватым выглядам, сеў побач Якуба.

Пасядзелі. Пагаварылі пра надвор’е, дажджы, пра збожжа. А тут і сын Тодар прыйшоў клікаць бацьку ў лазню. Павітаўся з падарожным. Здзівіўся, бо таксама нібыта пазнаў яго.

Запрасілі ў лазню і падарожнага.

– Як я пайду! У мяне і пераменкі няма.

– От вялікі клопат! Зараз нашы кабеты падрыхтуюць.

Ідзі, Тодар, скажы ім! – звярнуўся да сына Якуб.

Сабраліся. Пайшлі. Памыліся. Было ўсё – і пара, і бярозавыя венікі. Сам Якуб вязаў для сябе ядлаўцовыя венікі. “Лепш пара да цела прыстае, ні адзін драбочак не прападае”. А распараныя ў кіпетні, – яны зусім не колкія...”

Па ўсім мыцці – свежая бялізна, ільняная, адмытая лугам, выбітая пранікам у пральні, выкачаная бярозавай качалкай ды перасушаная з сухім чаборам. Ад яго, як ад найлепшых духоў, водар прыемны ледзь не тыдзень трымаецца.

Прыйшоўшы ў хату, павячэралі, як мае быць. Падарожнаму паслалі на лаве, на покуце.

На другі дзень госць, устаўшы і памыўшыся, пачаў адразу збірацца ісці.

Гаспадар яму кажа:

– Хіба так можна? Сёння нядзеля. Паснедаем, а там пабачым.

Паснедалі.

– Цяпер трэба крыху адпачыць. Ды і абед неўзабаве будзе. А там – вячэра, а там трэба спаць класціся...

Так жыву пан Юстын у сялянскай хаце дзень, два, тры.

На чацвёртым дні ён зусім занепакоіўся.

– Я буду ваш хлеб дарма есці? Каб я хоць што-небудзь умеў рабіць па гаспадарцы... Нічога не ўмею! Вось жа ў гэтым увесь мой смутак.

Якуб кажа:

– А божухна мілы! Хату папільнуеш пакуль мы ў полі будзем – вось і работа твая. А калі адвячоркам пагаворым пра тое-сёе, дык і зусім добра, нам весялей...

Нібыта супакоіўся пан Юстын. Прайшлі аж тры тыдні. На чацвёртым зноў узняўся:

– Пайду ды пайду!

А за гэты час Якуб бадай дакладна даведаўся пра лёс пана Юстына. У кожным разе, гаспадар добра ведаў, што ісці таму няма куды. Вось жа ён і ўгаворваў госця пажыць яшчэ колькі часу.

І тут госць не вытрымаў. Ён успёрся на край стала ды... заплакаў. Заплакаў самым сапраўдным чынам. Слезы, як той казаў, што тыя журавіны, каціліся па ягоным абліччы.

Якуб занепакоіўся.

– Можа, хто цябе ў нас абразіў? Можа, хто чым скрыўдзіў?

– Ды не, – кажа пан Юстын. – У мяне іншыя абразы, іншыя крыўды... Вы ж, пэўна, ведаеце, быў я вялікі магнат, меў я незлічонае багацце. Не адзін маёнтак меў я, не адзін палац. І былі ў мяне накрыты сталы для гасцей, што ўдзень, што ўночы. Хто толькі з паноў меў жаданне – мог прыехаць да мяне, дняваць і начываць, піць ды есці, што ягоная душа прымае... А яшчэ – у карты гуляць. Калі я прайграваў – сыпаў адразу золата. Калі мне прайгравалі – я не спаганяў доўгу. І так мае госці дарагія дапамаглі мне прапіць, праесці ды ў карты прагуляць палову ўсяго майго багацця. Тады мая жонка падала скаргу ў шляхецкі суд. Гэты суд прысудзіў – тую палову багацця, якая засталася, аддаць жонцы і на дзяцей, а мяне пазбавілі права на маёмасць. Я пакрыўдзіўся і сышоў ад сваёй сям'і, бо якое б жыццё мне было цяпер пры ёй – нібы нейкаму кутніку! Але – дарма! – падумаў я. – У мяне ж было столькі надзейных сяброў, я ж іх паіў, карміў, я ім з поўнай жмені золата сыпаў. Яны цяпер мяне да самай смерці прагрымаюць, як

свайго найлепшага дабрадзея. Цяпер ужо не чацверыком, а пехатою прыйшоў я да першага дружбака. Толькі ўзышоў на ганак, як ён сваім работнікам загадвае:

– Адвядзіце гэтага чалавека на кухню і скажыце, каб там яго пакармілі...

Угневаўся я, пайшоў да другога дружбака.

А той загадаў псоў з ланцугоў адвязаць ды выцкаваць мяне з панадворка...

Заходзіў я яшчэ да двух – і там не лепш.

І пайшоў я, куды мае вочы глядзяць, на злам анне шыі... І тут сустрэўся з табой, селянінам...

Вы мяне прынялі як роднага, а я вас, сялян, за ўсё сваё жыццё за людзей ніколі не лічыў, я ж для вас на сіні пазногаць нічога добрага не зрабіў. Я нават слова добрага вам, сялянам, ніколі не сказаў... Дык колькі слёз трэба мне выліць, каб змыць тую ўсю ганьбу маю...

Паслухаўшы ўважна гэтую споведзь пана Юстына, Якуб сказаў яму:

– Дык чаго ж табе, чалавеча, так непакоіцца і гараваць? Калі цябе зраклася сям'я і твае дружбакі, жыві ў нас. У нас, як бачыш, багацця вялікага няма, абыходзімся і без прысмакаў, але, тым часам, здравейшы будзеш.

– Я гарую па тым, што не магу аддзякаваць вам. Хіба што адным: я дужа добра ведаю лацінскую мову. Я навучу твайго сына Тодара гэтай мове.

– Вучы! Што чалавек ні навучыцца – за плячыма не трэба насіць, а карысць нейкая будзе...

І вось папрасіў пан Юстын са свайго колішняга маэнтка кнігі. Адалі. Пачаў Якубаў сын Тодар, у далейшым – мой дзед, вывучаць у вольных хвіліны латынь. Вывучыў яе так, што ў арыгінале зусім свабодна чытаў творы Гарацыя, Вергілія, Авідзія і Апулея. Вось тады і пасяліліся гэтыя выдатныя рымскія пісьменнікі ў нашых Агародніках.

Сваім аднавяскоўцам час ад часу Тодар ператлумачваў цэлыя раздзелы з прачытаных твораў. Асабліва падабаліся нашым землякам Вергіліевы “Георгікі”. Пакуль быў жыў пан Юстын, ён удзельнічаў у тых чытаннях, а калі памёр – пахавалі яго на каталіцкіх могілках. На крыж, апрача Езуса, прыбілі дзве дошчачкі, маляваныя пад выгляд кніг. На адной напісана “Vergilius”, а на другой – “Ovidius”. Так са сваімі самымі надзейнымі дружбакамі пайшоў стары Палівода ў апошнія падарожжа...

ПАСТАВЫ

*Маёнткі меў тут царскі дзядзя,
палац тут паляўнічы ладзіў.
Запалявалі і самога,
бо ён адзін, а нас жа многа.*

*Цяпер прыдбалі лепшай славы
жыццём адноўленым Паставы:
народ сваёй паставіў працай
патомкам і сабе палацы!*

МАНЬКАВІЧЫ

*І тут паноў было нямала,
як толькі іх зямля трымала!
Ды не хапіла церплівосці:
дала ўсім месца на пагосце.
Прышлі рабочыя, сяляне –
змянілі ўсё да непазнання:
такія хаты і прасторы,
што і не сніліся ўчора.*

З БАЦЬКАМ

Бацька мой, калі б я яго пра што ні пытаўся, ніколі не адмаўляўся даць адказ. Магчыма, таму, што пытанні мае былі простыя, нескладаныя.

Асабліва багата пытанняў я даваў яму, калі мы з ім бывалі ў лесе ці на балоце. Пытаўся я тут пра ўсе: пра жыцце звяркоў і птушак, пра паасобныя расліны, пра тое, якую яны людзям прыносяць карысць. Сам ён, не чакаючы маіх пытанняў, паказваў шкодныя расліны, папярэджаў не чапаць іх рукамі, не есці ніколі. Нягледзячы на тое, што я параўнаўча быў малы, бацькавы тлумачэнні засталіся ў маёй памяці да сённяшняга дня. Чытаючы ў пазнейшыя гады навуковыя, спецыяльныя творы, я знаходзіў, зразумела, непараўнана больш грунтоўныя тлумачэнні, але самы асноўны сэнс мне быў вядомы. Вось некалькі прыкладаў.

Ідзём мы і бачым штабель сасновых бяровенняў. Па бяровенні ходзяць местачковыя козы і абдзіраюць падкоркавы слой, кашульку белага колеру, ды са смакам ядуць яе. Я пытаюся, няўжо яны галодныя, што дрэва ядуць. Бацька мне тлумачыць, што ў галодныя гады людзі адмыслова нарыхтоўвалі гэты падкоркавы слой сасны, сушылі, таўклі або малолі і выпякалі з яго хлеб. І хлеб не такі ўжо кепскі, і водар дужа прыемны. Пазней я прачытаў, што з гэтага матэрыялу ў заводскім маштабе пачалі здабываць ... ванілін. Вось адкуль той водар!

Ідзём мы праз балота. Бачым – стрэлкаліст.

Не паленаваўся бацька, дастаў пару раслін, паказаў мне карань, а на ім – як невялічкія бульбінкі, велічынёй з арэх.

– Пакаштуй, – кажа бацька. – Гэтыя бульбінкі можна есці нават сырыя...

Чытаючы шмат, пасля даведаўся, што па-за межамі нашай краіны некаторыя народы да сённяшняга дня выкарыстоўваюць гэты карняплод у сваім меню, сушаць яго,

нарыхтоўваюць рознымі спосабамі для зімы... І багата, багата каштоўных раслін, дзікарослых, паказаў мне мой бацька... Яго тлумачэнні не былі вынікам якой-небудзь ягонай асабістай мудрасці. Яны былі вынікам вопыту папярэдніх пакаленняў нашага народа, шматгадовых назіранняў, вынікам дасягненняў, да якіх наш народ прыходзіў вобмацкам у цяжкія перыяды свайго жыцця.

НА САМОЙ РАДЗІМЕ

*Стаяў вась тут калісьці дом,
вайна каля яго хадзіла.
Сваім мячом, сваім агнём
яго пасекла і спаліла.*

*Бярозы дзве каля яго,
бярозы дзве над ім шумелі.
Не мог іх спапяліць агонь,
мячы дапамаглі не вельмі.*

*Сябровкак прывітаў старых,
мяне сяброўкі прывіталі.
– Ваш гоман так і не заціх?
– Цябе не ўкалыхалі хвалі?*

*Жывіце век, жывіце два,
мае зялёныя сяброўкі!
Адна панікне галава –
ўзрастуць мацнейшыя галоўкі.*

*І каля вас, у добры час,
пад засень гоману і веця,
пасядуць так, як мы не раз,
шчаслівыя пасядуць дзеці.*

*Яны і дачытаюць там
недачытаных старонкі.
Я песні ім свае аддам,
а вы дасце свае гамонкі...*

НЕ, Я НЕ СУПРАЦЬ ПАДАРОЖЖАЎ

(урывак з аповесці “Жоўтая акацыя”)

Як толькі я сябе помню, бацькі мае і старэйшыя людзі-суседзі прывучалі нас, малых, шанаваць усё жывое, што было навакол нас.

– Не тапчы травіцу, хадзі сцежачкай. Травіца вырасце. Яе скосяць – будзе сена кароўкам, каню...

– Не чапай, не ламай гэтага дубочка або сасонкі. З іх вырастуць вялікія дрэвы, пойдучь на добры спажытак людзям – або на хату, або на шафу...

– Асцярожна рві яблыкі – не паламай, не адвіхні галінку. Дрэва будзе хварэць, на паламаным суку не будзе яблыкаў...

– Праз жыта нацянькі не хадзі. Калі патопчаць яго, будзе менш хлеба...

Як толькі я сябе помню, штодня даводзілася пачуць нешта новае і цікавае.

– Гэтая зёлка – дзівасіл. Калі выкапаць і пасушыць ягонае карэнне – будзе зелле ад болю ў грудзях...

– Гэтая прыгожая красачка – валошка, або васілёк. Калі яго пасушыць – будзе зелле ад хваробы вачэй, яно дапаможа, каб вочы яснейшымі былі... Гэта самае зелле і яшчэ ад некаторых хвароб дапамагае...

З таго менавіта часу расло ў мяне вялікае замілаванне да прыроды. Нават крапіву, нават жыгучку, якой, даводзілася, частавалі мяне (ды не аднаго мяне толькі) за некаторыя грахі дзяцінства, забаранялася збіваць без дай прычыны пугаю.

Пра жыгучку маці сказала нам цікавае апавяданне са свайго ўласнага жыцця:

– Было ў нас вялікае няшчасце. Накаснулася на нашыя землі, на нашыя вёскі страшная хвароба – халерыя. Людзі паміралі цэлымі сем’ямі. Казалі, што з паветра яна ўзялася, казалі, што – вады. Але ад гэтага лягчэй не было. Дакацілася яна і да нашых вёсак – да Парасак, да Шабаноў. Таго і глядзі,

што ў нашыя маленькія Язы прыйдзе. Мой тата, ваш дзядуля, прынёс поўную посцілку жыгучкі і загадаў нам усім распрануцца да голі. А было нас, сясцёр, пяцёра ды мама (бабуля ваша) шостая. Мы – у слёзы. Нічога не дапамагае:

– Распранайцеся, і ўсё там!

Параспраналіся. Кладзе тата нас па чарзе на лаву. Набірае ў дзве рукі цэлы вехаць жыгучкі і пачынае ад галавы да пятак націраць ёю. Гвалт, енк, што цяжка нават уявіць сабе. А ён – хоць бы што. Усіх панапякаў-панаціраў гэнай жыгучкай, ды так, што жывога месца не засталася ў нас ніводнага.

Пасля распрануўся сам, і маці яго таксама націрала. Што нам было толькі прыемна – мы аж смяяліся праз слёзы, – гэта, што ён сам пачаў войкаць і прыгаворваць:

– А каб цябе разіла!.. А каб ты затанула, тая халерыя!.. Тры мацней, тры мацней... А каб яе...

Мала таго, пасля ўсяго набраў яшчэ ладны вехаць жыгучкі і даціраў тыя месцы, якія ваша бабуля праз недагляд, ад страху ці шкадуючы прапусціла...

І што б вы думалі? Ці так мінула нас хвароба, ці жыгучка сапраўды дапамагла, але ніхто з нашай сям’і на тую халерыю не хварэў...

Што ж, дарагія чытачы! Пастаіш, бывала, з пугаю над жыгучкай. Аж рукі свярбяць: так хочацца сцебануць яе пад карэнныкі. Але ўспомніш матчыны словы пра тую страшную хваробу і падумаеш: “А калі яна прыйдзе ізноў, чым жа мы будзем лячыцца?”

Уздыхнеш, ды так і пойдзеш далей. Толькі для нейкага самаздавальнення ці, каб настрашыць яе, ляснеш са двойчы пугаю ў паветры (каб не так балюча стрыкалася)...

Любіў я, заўважыўшы ў лесе прыгожую кветку-зёлку, выкапаць яе з зямлі і прынесці ў агарод.

Бацька казаў:

– Сынок! Ты бачыш – агарод у нас малы. Калі мы папрыносім сюды зёлак, – у нас не будзе дзе пасадзіць капусту, агуркі, буракі... Вунь яшчэ каля склепа – саджай...

– І вось быў у мяне каля skleпа мой заповітны гадавальнік. Раслі ў мяне там духмяныя фіялкі, якія я прынёс з князеўскай аселицы, раслі рамонкі, васількі, мядункі... Не вельмі прасторна там было ім.

Затое цяпер, калі мне давалося праз паўсотню гадоў зірнуць на тое самае месца, дзе калісьці быў наш маленькі агарод, я пабачыў нібы казку: увесь ён заняты школьным кветнікам. Гэта вучні школы, якая збудавана на месцы колішняй нашай сядзібы, самі не ведаючы таго, ажыццявілі маё летуценне, мае заповітныя жаданні...

Скажу шчыра, не хаваючы праўды, – у мяне аж сляза набегла на вока, нязваная, няпрошаная. Я падумаў і сказаў сваёй жонцы, Марылі Пятроўне, якая стаяла побач:

– Казка майго дзяцінства стала явай! Аказваецца, уся затрымка і перашкода ў ажыццяўленні маіх летуценняў была ў тым, што ў аднаго былі вялікія маёнткі і вялікія агароды (на адну душу ўдавы-княгіні), а ў другога – маленечкі агарод (на дзевяць душ сям’і)...

Цяпер юныя аматары прыроды не пытаюцца: “Ці можна пасадзіць гэтую кветку-зёлку?”, а пытаюцца толькі: “А на якім месцы будзе прыдагней?”, “А з якога месца яна дасць большую прыемнасць і асалоду добрым людзям?..”

Такія вось вялікія і цудоўныя змены адбыліся ў нашай краіне.

Для таго, каб паглядзець больш глыбока і шырока на ўсе гэтыя змены, паехаў я неяк па Беларусі ў падарожжа. Мне думалася, што знайду я і пабачу каля нашых блакітных азёр і каля нашых шумлівых-гаманлівых пушчаў не менш цікавага, чымся дзе-небудзь каля далёкага сіняга мора альбо і за сінім морам нават. Я цалкам далучаюся ў гэтым да нашай сучасніцы, рускай паэтэсы Надзеі Паляковай, якая выказала свае адносіны да падарожжаў ў прыгожым вершы:

Не, я не супраць падарожжаў
З перадад’езднай мітуснёй.

Ды як жа тут, на месцы, можам
Мы жыць з кратовай слепатой?
Нібыта ў нас, пад родным небам,
Адна нікчэмнасць, сум адзін,
Нібыта ўсё, што сэрцу трэба,
Ляжыць за паўкапой краін?

Тым людзям, якія дасканала і ўсебакова ведаюць сваю радзіму, для якіх усё ў наваколлі – адкрытая кніга, не толькі не шкодзіць, але нават трэба пабываць у далёкіх краінах. Як вядома, пры выхаванні чалавека трэба ісці ад блізкага да далёкага.

Каб сваімі вачыма зірнуць на гэтае блізкае, каб паглядзець, які выгляд мае гэтае блізкае сёння, як нашыя дзеці – юнакі і юначкі – сёння рыхтуюцца быць гаспадарамі і стваральнікамі заўтрашняга дня, выстраіўся я ў дарогу.

Скажу адразу: я атрымаў надзвычайна вялікую асалоду ад гэтага падарожжа. Гутаркі на супынках, размовы ў аўтобусах, у сялянскіх хатах, цудоўныя краявіды, непаўторнае хараство рэк, азёр, лясоў і пералескаў – гэта ўсё варта пэндзляў выдатнейшых мастакоў, партытур выдатнейшых кампазітараў і натхнёных радкоў выдатнейшых паэтаў...

А ЛЯСЫ ШАЛЯСЦЯЦЬ, ШАЛЯСЦЯЦЬ

*А лясы шалясяцяць, шалясяцяць,
а вазёры гамоняць сярдзіта.
Зварухнецца аір ля трысяця
і замоўкне, у млявасць спавіты.*

*Як з кадзіла, туман навакол,
каляровасцю вытканы кволай.
Дзень на смутак сябе накалоў,
і галосяць, галосяць віолы.*

*Плачуць дрэвы празрыстай расой,
а раса завіваецца ў дэсань.
Сіні, сіні такі парасон
па-над возерам і па-над лесам.*

*На палетках пясочкі-пяскі,
можжа жыта, а можжа там бульба...
Край мой, край, над табой лес накіў,
а паны ў нядолю абулi.*

*Ці багацця бракуе табе,
ці ўпартасці сціплае мала?
Тая ўпартасць і камень праб'е,
на ўсё табе сілы хапала...*

*Пранясуцца ў барвовасці дзей
аж да Нёмну з-пад Нарачча хвалі.
Вось цяперка цяжка глядзець,
як радзіму маю ўкрыжавалі.*

*А лясы шалясяць, шалясяць,
а вазёры сярдзіта гамоняць.
Адкаснецца ўціск небыцця,
прыйдзе шчасце на родныя гоні!*

НАСРЭДЗІНАВА ГРАБНІЦА І НАРАЧАНСКІ МОСТ

(урывак з кнігі “Жоўтая акацыя”)

*Хоць босы хаджу,
але з перцам ем.*

Народная прымаўка

Кажуць, што ўсходні мудрэц Насрэдзін папрасіў яшчэ за сваім жыццём паставіць для яго грабніцу, а перад ёй – асобна – браму і замкнуць гэнную браму вялізным замком. Ягонья вучні здзівіліся:

– Настаўнік, – пыталіся яны, – што гэта за прымха такая, што гэта за дзівосы такія? Брама, замок, а агороджы ніякае няма? Хто хоча, можа падысці да тваёй грабніцы, калі не з чатырох, дык, у кожным разе, з трох бакоў.

– Эх вы! – адказаў той мудрэц. – Калі б я паставіў яшчэ агароджу, дык якой звычайнай здавалася б яна для ўсіх людзей! Ніхто і не пацікавіўся б ёй нават, бо такіх – тысячы. А вось каля маёй грабніцы ніхто не пройдзе не супыніўшыся. “Гэта што яшчэ за дзіва-дзіўнае? А хто ж у такой грабніцы пахаваны?” – “Вялікі мудрэц Насрэдзін”, – адкажуць яму. Той пойдзе далей і дзесятаму раскажа...

...Калі я багата-багата гадоў не быўшы на сваёй непасрэднай бацькаўшчыне, прыехаў туды, пабыў на Пастаўшчыне, на Мядзельшчыне, я сустрэў там нашага славутага сябра, нашага вядомага пісьменніка Міхася Ціханавіча Лынькова. Уласна кажучы, сустрэў яго на беразе Нарачы, дзе ён тады летаваў, на беразе таго самага возера, у якім я калісьці, хлапчуком яшчэ, не аднойчы купаўся.

Міхась Ціханавіч гасцінна запрасіў мяне ў свой маторны човен, і паехалі мы з ім разам на той бок Нарачы, да ракі Нарачанкі.

Там мы спыніліся, там я пабачыў дзіва, ад якога ў мяне валасы дыбаром сталі. А Міхась Ціханавіч узяў і сфатаграфавалі мяне ў такім выглядзе, нічога не кажучы. Гэты “дакументальны” фотаздымак у мяне ёсць і цяпер.

Што ж мяне так уразіла? Мост! Стаіць мост, можна сказаць, зусім новы (на мосце я і сфатаграфаваны), на добрых палях. Адным словам, мост як мост. Калі я падышоў у адзін канец – вада, да берагу метраў паўсотні той вады. Калі накіраваўся ў другі – не менш, чым паўсотня метраў вады таксама.

Кожны згодзіца са мной, што гэта крыху падобна на нейкі сон або, не раўнуючы, на Насрэдзінаву грабніцу.

Я запытаўся ў Міхася Ціханавіча:

– Родненькі! Я зусім збянтэжыўся! Што ж гэта за такі мост, што, у які канец ні пройдзеш, або патонеш, альбо затонеш?

Тады наш гэты нарачанскі мудрэц, Міхась Ціханавіч, засмяяўся і сказаў мне:

– Пра гісторыю я казаць не буду. Справа не ў тым, як ён пастаўлены і навошта. Справа ў тым, што гэты мост адмысловы і сімвалічны. Я яго, – кажа ён, – усім нашым пісьменнікам паказваю, каб яны крыху задумаліся. Мост сімвалізуе наш пісьменніцкі шлях. Калі ён (шлях наш) увязаны з жыццём, з задачамі нашага будаўніцтва, і ты пройдзеш, і людзі да цябе прыйдуць. Калі не, – будзеш сядзець, як жаба на карчы, і крумкаць. Ні да цябе людзям не прайсці, ні табе самому да людзей не сысці...

НА РОДНЫХ ПРАСТОРАХ

*У даліны звіваецца змрок,
на снягу пакаціліся пасмы.
Пазлацістай убраны зарой
небакрай усміхаецца ясны.*

*З небакраю істужкі ляглі
на вяшаліны стромкага бору.
Срэбра снегу ільсніцца ў галлі,
срэбра зімнага, чыстага ўбору.*

*Цішыня... цішыня... цішыня...
Быццам сон з гэтай сцюжай сябруе.
Капыты толькі ў звях звіняць,
шарахціць над аглоблямі збруя.*

*А ўначы галасілі вятры,
абрывалі ў мяцеліцы крылле.
Бор стагнаў у павевах стары,
ды ваўкі за аміарамі вылі.*

*Па-над шляхам спляліся сукі,
у бахматым убранні сцюдзёным.
Надзвычайным здаецца такім
гэты лес, хараством атулёны.*

*Калі глянеш ты раптам услед,
уцякаюць зяленыя хвоі.
І шумяць мнагатонна ўсе
з непазбыўным сваім непакоем...*

*Ягад зімных вяночкі з рабін
пунсавеюць на фоне срабрыстым.*

*Ці сумысля іх тут хто завіў,
ці расыпала восень маністы?*

*Дрэвы нікнуць, сплываюць назад,
усміхаюцца ветліва вёскі.
Між бярозавых даўніх прысад –
шыза-сіняга дыму палоскі.*

*Так знаёма ўсё навакол,
быццам быў тут нядаўна, учора.
А здаецца, не выстрачыць слоў,
каб сказаць пра знаёмае добра.*

*Слоў такіх і на свеце няма:
толькі сэрцам адчуеш ты шчырым.
А калі ў тваім сэрцы зіма,
палятуць ад цябе яны ў вырай...*

*Карагод непазбыўных часін,
хараство тваё сэрцам вітаю!
Як лісцё ці з бяроз, ці з асін,
дні адзін за адным адлятаюць...*

*У наветры зімовым лягла
надзвычайная нейкая сіла.
Можжа, сілаю гэтай імгла
наваколле усё напайла.*

*І такая надзея ў грудзях,
і такая бадзёрасць і слодыч!
Не навечна снягі на палях,
а рака – пад скляпеннямі лёду.*

*Распранайцеся, плечы мае!
Яшчэ толькі жыццё пачалося!
Падарожнаму вецер пня
з палазамі ў тон сугалоссі.*

*Адпачынку пара не прыйшла,
ў снег сцюдзёны турботы ўсе высып.
У бясконцасці траціцца шлях,
пры шляху незлічоныя выспы.*

*Пазнаюць тут і радасць, і сум,
за свет цэлы хварэе хто-небудзь.
Набываюць і трацяць красу
на спажытках і глебе, і небу.*

*Новы дзень нас наперад заве, –
не шкадуў сваіх сіл для айчыны!
Пераможса усё чалавек
пры змаганні ўпартым, няспынным!*

*У даліны ссуваецца змрок,
быццам кужалем выслана поле.
Пазлацістай убраны зарой
не зацьміцца штандар наш ніколі.*

НЕЗАПРОШАНЫЯ ВІЗІЦЁРЫ

(урывак)

...І вось даведаліся мы аднойчы ад княгінінага кухара Караля, што ў палацы ёсць вялікі пакой – кабінет нябожчыка-князя, а ў ім усе сцены застаўлены вялізнымі шафамі, а ў тых шафах – кнігі, кнігі, кнігі... Папера ў тых кнігах, як скура, вырабленая. Аздоблены яны і золатам, і срэбрам, і ўсімі колерамі, якія толькі ёсць на зямлі і на небе... Сама княгіня іх, бадай, не чытае. А больш нікому не дазволена браць кнігі ў рукі. Толькі адна глухая пакаёўка, пані Марцэля, якая і пры князю там усё даглядала, зрэдку заходзіць у той пакой і выцірае пыл са сталоў і з паліц. А яшчэ стаяць там зробленыя з каменя, з мармуру, статуі тых людзей, якія пісалі кнігі для князёўскай бібліятэкі. Яны і вартуюць цяпер гэтыя кнігі, праганяюць усіх, хто не ўмее з імі абыходзіцца... І гэта не ўсё. Пасярэдзіне таго пакоя – высокае крэсла на колцах, у якім князя вазілі да стала, па пакоях, бо ў апошнія гады свайго жыцця хадзіць ён не мог... Людзі ціхенька казалі, што гэта лёс князя пакараў за тое, што, быўшы царскім міністрам унутраных спраў, ён вельмі многа нявінных душ загубіў, пазаганяў на катаргу або на шыбеніцу паслаў...

Паслухаўшы такія апавяданні старога Караля – вясёлага дзеда з доўгімі сівымі бакенбардамі, – мы не маглі ні спаць, ні есці, так нам захацелася пабываць у той цудоўнай бібліятэцы і самім паглядзець на дзівосныя кнігі. Адно нас толькі бянтэжыла і непакоіла – наяўнасць каменных вартаўнікоў. Як іх улітаваць і схіліць на свой бок?

Але хто ж “мы”? Мы, невялічкая кампанія дзяцей, якія жылі ў маленькім сяле Манькавічах: два фельчаравы сыны, два мае браты і тры сыны мясцовага крамніка Моўшы.

Пакрысе склалі мы поўны аператыўны план свайго паходу. Самае галоўнае – каб паграпіць у палац у часе адпачынку, калі сама княгіня адпачывала на канапе і нікому з чалядзінцаў не дазволена было хадзіць праз пакой.

Падабраўшыся да самага палаца, мы пазалазілі на высокі балкон-тэрасу, фактычна – на другі паверх. Спрыяла гэтаму тое, што ўвесь балкон быў апавіты дзікім вінаградом. З гэтай тэрасы мы трапілі адразу ў вялізную залу, у харатство, не бачанае намі. На столі, па сценах былі вырабленыя з белага каменя кветкі, лісце, постаці людзей, і малых, і дарослых, і мужчын, і жанчын, але, бадай, зусім распранутых. Толькі на некаторых былі нібы лёгкія нажутацкі, а то і проста як бы хусціначкі. Гэта нас дужа здзівіла. Мы паспрабавалі нават растлумачыць тую акалічнасць: мабыць, гораха ў іх, вось яны і параспраналіся. Уразіла нас яшчэ падлога. Чулі мы даўно, што паркет у палацы націраюць пчаліным воскам. Але ж адно слухаць, а другое бачыць: мы проста падалі на гэтай падлозе, як зімой на возеры, да таго яна была слізкая. Апрача ўсяго, мы, як у люстэрку, адлюстроўваліся тут... Але ж далей, далей. Мы прыйшлі не па княгінінай падлозе коўзаца, а кнігі чытаць.

З гэтай залы было некалькі дзвярэй. На наша шчасце, мы адчынілі дзверы не насупраць балкона, – бо якраз трапілі б у той пакой, дзе адпачывала княгіня, – а на правую руку і выйшлі ў доўгі калідор. У гэтым калідоры было, пэўна, дзесяцёра дзвярэй ў розныя пакоі. Мы, ідучы калідорам, адчынялі па чарзе дзверы ў кожны пакой, але не заходзілі ў іх, бо для нас там не было нічога цікавага: сталы, ложка, карціны... І вось, нарэшце, прычынілі мы дзверы ў які шосты або сёмы пакой.

Божухна! Праўду, шчырую праўду казаў нам сівы Кароль! Шафы, шафы, шафы і ўсе са шклянымі дзверцамі, ды ад падлогі да самай столі... Нават паміж вокан знадворнай сцяны шафы, шафы... і ва ўсіх жа шафах – кнігі, кнігі, кнігі... Мала таго, на некаторай адлегласці ад шафаў вялікія стосы кніг проста на падлозе. Гэта, мабыць, тыя, для якіх не знайшлося месца ў шафах. А на высокіх упрыгожаных слупках-тумбачках каменныя вартаўнікі – сталыя людзі, з мудрымі, высокімі лбамі...

Пакланіліся мы ім – маўчаць. Падышлі да шафаў, азірнуліся на іх – не чапаюць нас, не кратаюцца.

– Чаго ж нам баяцца іх! – рассудзіў старэйшы брат. – Яны пісалі свае кнігі для людзей. Мы ж іх не псуём. Чаго ж ім гневацца на нас?

І мы ўсе кінуліся да кніг. Бралі адну, гарталі, разглядвалі малюнкi, на якіх былі ніколі не бачаныя намi краявіды, людзі, убранні, бралі другую, трэцюю...

Мы проста сп'яnelі ад гэтых кніг, ад усяго багацця, ад усяго характва, пра якое, зразумела, раней не маглі і ў сне сасніць...

* * *

*Вы мелодый не слухаеце,
а я – прыкладаю вуха да долу:
з Надазер'я, над лугам
вясна завілася столкамі.*

*Лясы і бярозы ніцыя
туманамі набраклі вохкімі.
Вецер з ліловымі спіцамі
ў галлі над амшарай вохкае.*

*Каўнер адшпіляю шырока,
каб паветра цалавала грудзі.
Незвычайны, патаемны рокат
сенажаці думак запрудзіў.*

*Як сказаць, як знайсці такое
слова, каб было яно кволае?
Не катуе, але ўсе ж ткі коліць
і ногі, быццам у волаве...*

“КАНЕЦ СВЕТУ”

(урывак)

...Прыблізна ў 1906 годзе падарожныя людзі, як згаварыўшыся, на пытанне: “Што чуваць?” – адказвалі адно:

– Дужа кепскае чуваць. Будзе скоро канец свету. Будзе анёл боскі па небе лётаць, трубіць у трубу, выклікаць на страшны суд усіх жывых і нябожчыкаў. Паадкрываюцца магiлы, ўсе жывыя і ўмерлыя стануць перад тым судом...

Здарылася так, што – тады самалётаў яшчэ не было, – з Ковенскай (цяпер Каўнас) крэпасці вайсковыя ўлады пусцілі паветраны шар, аэрастат. Пад гэтым шарам быў падчэплены вялікі кош, а ў ім сядзела трое вайскоўцаў. Была ў іх труба, каб даваць сігнал у выпадку пагрэбы, быў канат, каб людзі з зямлі маглі прыцягнуць шар да зямлі, калі з каша выкінуць канец. Паколькі газет у нас ніхто не выпісваў, пра такую падзею нашы вайскоўцы нічога не ведалі і не чулі.

Паветраная плынь панесла гэны шар на поўдзень ад Коўна. Несла, гнала яго і падагнала да нашых мясцін. Тым часам у гэтым шары нешта сапсавалася і з яго памалу пачаў выходзіць газ, якім ён трымаўся на вышыні. Заўважыўшы гэта, аэранаўты вырашылі, што ім трэба ў прыдатным месцы апусціцца на зямлю, каб ратаваць жыццё. Нашы Агароднікі ім зверху, з неба, спадабаліся. Вайскоўцы выкінулі з каша канец канага і пачалі трубіць у трубу, каб звярнуць увагу людзей на канат, каб людзі прыцягнулі іхні шар да зямлі.

Але людзі страшэнна напалохаліся. Пачуўшы трубныя гукі, згадаўшы апазданні розных бадззяг-вандроўнікаў, яны падумалі, што сапраўды пачаўся канец свету, што гэта “анёл боскі” лётае над імі і заклікае на страшны суд.

Ніхто да гэтага каната блізка не падышоў, усе кінуліся ў хаты, пабралі абразы, павыносілі на панадворак, уклечылі, як хто ўмеў, пачалі маліцца. Жуда была страшэнная. Мне здавалася, што аж зямля пада мною калышацца, вагаецца.

Каровы рыкалі, сабакі гаўкалі, куры ўзляталі на платы і стрэхі з гучным кудактаннем. Здавалася, што і сонца свеціць слабей і зусім не грэе...

Адзін наш жыхар, Мацей Юц, замест абраза схапіў качаргу. З ёй і стаяў, уклечыўшы, на панадворку.

Тым часам паветраны шар адагнала ад нашай вёскі ў канец поля, пад Манькавічы. А было ж там урочышча, якое звалі Гарэлым балотам. Чаму Гарэлым? Бо калісьці хлопцы, пасвячы коні, упалілі торф на тым балотцы. Гарэла яно гады, пэўна, два, зімой і летам. Калі торф выгараў, увесь верх, разам з лесам, абрушыўся ў тую выгарыну. Толькі верхавіны дрэў засталіся на ўзроўні зямлі. Таму і пайшла ў нас назва – Гарэлае балота.

Пакруціўшыся над гэтым урочышчам, канец каната зачэпіўся за нейкую верхавіну, пасля чаго шар павольна апусціўся на дол...

ЯК ЧАЛАВЕК ГАРОХ ПІЛЬНАВАЎ

народная казка

*Ёсць на Беларусі шмат азёр прыгожых,
з іх адно спрадвеку называюць Доўжам.*

*Так яго назвалі, бо яно даўгое,
многа вёсак стала над яго вадюю.*

*ЛЯ яго і горад блізка ёсць – Паставы.
Горад вельмі добры, горад і цікавы.*

*Але не ў Паставах пачалася казка,
казка пачалася ў вёсачцы – Параскі.*

*Жыў калісьці ў вёсцы, каля самай пушчы,
селянін звычайны. Звалі яго – Гушчык.*

*Пушчы той цяпер ты не пабачыш нават,
бо павысякана. Ды не ў гэтым справа.*

*Быў ён працавіты, спрытны і ўпарты,
але меў карысці з працы малавата.*

*Як арэ і сее ад цямна да цёмна,
дык, здаецца, збожжам будзе свіран поўны.*

*А пачне ўвосень падліцаць здабытак:
тое не ўрадзіла, тое градам збіта,*

*тое здратавана, тое зрылі свінні, –
дык зусім нямнога зберыцца ў свірне.*

*Што рабіць? – Аднойчы ён ідзе праз поле.
Бачыць – у гаросе нехта насваволіў:*

*патаптана вельмі з самага прыходу,
а сляды ідуць да возера, у воду.*

*Паглядзеў ён лепей – стала ясна справа:
гусі нарабілі гэту ўсю патраву!*

*Для дзікіх гусей тут не благі наедак,
але не гусям ён сеяў, а для сваіх дзетак.*

*Сення распачалі, а дакончаць заўтра.
Гэта – гусі, птушкі, з імі мала жартаў.*

*Як бы прыпыніць ім гэтую сваволю?
Тут не дапаможаш аніякай соллю!*

*Стрэльбу ўзяць? – Ну стрэліш,
скажам аднаго ты,
а яны – на крылле і гайда ў балота.*

*Пасядзяць. Прыціхне – зноў каля гароху.
Так і пералушчаць той гарох патроху.*

*– Не, – падумаў Гушчык! – Я вас даканаю!
Я на вас ратунак, гускі, адшукаю!*

*Перабраў не мала ў галаве ён думак
і такі прыдумаў для гусей частунак.*

*– Набяру я мёду, налію ў карыта,
падлію гарэлкі – будзе акавіта.*

*Як яны гароху наядуцца добра,
дык тады напэўна пакаштуюць мёду.*

*А паколькі будзе і гарэлка ў мёдзе,
ад яго нямнога гусачкі паходзяць.*

*Я тады вяроўкай, на тры пасмы вітай,
там і павяжу іх, ля таго карыта.*

*Будзе і гарох мне, да гароху мяса...
Так усё зрабіў ён, не губляўшы часу.*

*Ён прынес карыта і гарэлку з мёдам,
у такім выпадку добрага не шкода.*

*Сам засеў з вяроўкай, на тры пасмы вітай,
за кустом лазовым, тым кустом закрыты.*

*Пачакаўшы крыху прыляцелі гусі.
З ўсяго балота іх сагнала, мусіць.*

*– “Га-га-га” – гамоняць,
а стручкі ўсе лушчаць.
Гушчыку аж цесна ў кусце, ля пушчы.*

*Ды зрабіць нічога ён цяпер не можа,
хіба мёд з гарэлкай толькі дапаможа.*

*Скончыўшы вячэру, гусі – да карыта,
дзе гарэлка з мёдам ім была наліта.*

*– “Го-го-го”, – гагочуць, – соладка і смачна!
Мы за пачастунак вельмі вам удзячны!*

Так яго насілі, так яго вазілі,
па гусіных сцежках на гусіным крылілі.

Праляцелі, урэшце, гусі над балотам.
Тут не разаб'ешся: поўна тут чароту.

Адкруціў вяроўку Гушчык з паясніцы,
у балоце, думаў, нельга ўтапіцца.

Праляцеў ён з неба, з усяго размаху,
ды заграз адразу аж да самых пахаў.

У балотнай твані ён заграз па грудзі.
Як ён паратунак тут сабе здабудзе?

Паўцякалі жабы ад такога цуду,
крумкаць перасталі нават з перапуду.

Заяц пераскочыў цераз куст альховы,
закрываў: “Ратуйце, зайчыкі, галовы!”

Ды і знік умомант, як бы і не быў тут,
нават і слядоў ён добра не заблытваў...

Праляцелі птушкі: дзве жаўны, сарока.
Што ж яны памогуць, калі сеў глыбока?

Дзюбкам за валосы цягнуць – ані з месца,
тут канём бы добра, на раменных лейцах...

Бачыць, праз балота
воўк бяжыць кудысьці.
“Вось хто дапаможа мне з балота выйсьці!”

*Прывітаўся Гушчык, каб ваўка не спудзіць,
і чакае ціха, што далей тут будзе.*

*Воўк ідзе памалу, супакойным крокам.
Дзе натрапіць вокны – абыходзіць бокам.*

*Толькі ён мінае гушчыкавы плечы, –
як сарока з елкі нешта зашчабечыць!*

*Воўк той матануўся з нечаканкі ў пушчу,
а за ім з балота выскачыў і Гушчык.*

*На хвасце выўчыным аж у пушчу ўехаў.
Быў тут страх вялікі, а пасля – пацеха.*

*Воўк з такога жаху выскачыў макруткі
і дабег да Доўжа нават вельмі хутка.*

*Выбег ён на бераг і абліўся пенай,
пастаяў хвіліну – стаў зусім каменным.*

*І цяпер стаіць на беразе высокім,
на людзей глядзіць там скамянелым вокам...*

*Гушчык – той адразу выйшаў на дарогу,
і забыўся сора на сваю трывогу...*

*Летучы, вяроўку гусі ўсё ж згубілі,
можна, нават крыху памагло тут крылле.*

*Да гароху больш не прыставалі гусі,
пачастунку хопіць ім надоўга, мусіць...*

*Расказалі хвалі нам пра гэту казку,
як ішлі праз Доўжа да Пастаў з Парасак.*

*ЗЕМЛЯК □
ИРА
Кт. ДУБО □ КВ*

РАДЗІМА ПАЭТА

Не ведаю, як для сённяшніх пакаленняў маладых беларусаў, а для мяне, напрыклад, набліжэнне да таго, што сталася і ёсць святым, пачыналася з гэтага: ён, аказваецца, жывы. Уладзімір Дубоўка яшчэ жывы. Ён той, пра каго чуў легенды, чые вершы нечакана ўспрымаў на ўзроўні тых лепшых вершаў сусветнай літаратуры, якія і стварылі гэты літаратурны свет, яшчэ жывы. Праўда, жывы ён недзе на ўзбочыне, там, куды нават пасля вяртання зрынулі яго афіцыйна прызнаныя карафеі. А нам, студэнтам, салдатам, школьнікам, даводзілася толькі меркаваць, дзе ён цяпер. Я яго тады так і не пабачыў. А потым, у 1976 г., пасля службы ў арміі, вырашыў пабываць на паэтавай радзіме.

Мне пашчасціла. Тады, 30 гадоў назад, вёска паэта яшчэ была не тое, што поўная памяццю аб сваім славутым земляку, але памяць гэтая была жывая. Былі яшчэ жывыя людзі, што бавілі сваё дзяцінства побач з ім. Помніцца, у той год пабывалі мы з жонкай у Агародніках у самым канцы лета. Я ўжо ведаў, што ў роднай вёсцы славутага паэта з радні можна адшукаць толькі стрыечнага брата, Канстанціна Фёдаравіча Дубоўку. Але ў хаце старога не засталі. Нягледзячы на сямідзесяцігадовы ўзрост, быў ён на пашы, адбываў радоўку. Гэта неяк і прыдалася: роднай хаты паэта няма, час знёс яе з твару зямлі. А вось прайсціся па вёсцы, па ваколіцах, паглядзець на тое, на што глядзеў і сам паэт некалі – вельмі хвалююча.

Ды што там...

Залатая асеняя раніца!

Хараством ты на свеце адна.

Сонца ў пушчы глыбокай купаецца

І ніяк не дастане да дна...

Але помніцца з таго няблізкага ўжо часу і з той вандроўкі не прырода, а сам брат паэта, Канстанцін Фёдаравіч. Убачыць на пашы сярод кароў чалавека вельмі-вельмі падобнага да свайго славутага земляка, а, галоўнае, чалавека з узнёслым, пазначаным Богам тварам, чалавека, які са свайго спрадвечнага сялянства вынес і розум, і дасціпнасць, і разуменне многа-многа ў гэтым жыцці – было сапраўдным адкрыццём. Шмат і хораша мы тады пагаварылі на пашы. Ды болей слухалі. Нейкія радкі з успамінаў Канстанціна Фёдаравіча прывяду сёння, на жаль, аўтара ўспамінаў няма сярод нас.

“На гэтай зямлі пачыналі жыццё нашы бацькі – браты Дубоўкі – Мікалай, Іван і Фёдар. Атрымалі ў спадчыну ад нашага дзядулі па кавалку зямлі, працавалі на ёй, аддаючы ўсе сілы. Але небагаты плён працы не радаваў. Таму пайшоў Іван “у людзі”. Розум, кемлівасць дазволілі яму атрымаць нейкую адукацыю. Аднак далей дробнага акцызнага чыноўніка выхадцу з сялянскай сям’і пасады не было. Наш бацька, Фёдар, усё жыццё працаваў на зямлі. А Мікалай пайшоў працаваць на Манькавіцкі вінакурны завод. Там і спаткала яго бяда – страціў у аварыі руку. У сям’і Мікалая Фёдаравіча і нарадзіўся будучы паэт. Па ўзросту ён – трэці. А ўсяго ў сям’і было шасцёра дзяцей. Разам бегалі мы басанож па вясковай вуліцы, чым маглі стараліся дапамагчы сваім бацькам. А потым пайшлі вучыцца ў Манькавіцкае народнае двухкласнае вучылішча. Ужо тады Уладзімір вызначыўся між намі сваімі здольнасцямі. Гэта бачылі настаўнікі. Яны ўсяляк заахвочвалі яго да вучобы”.

У тым жа, 1976 г. ўдалося мне адшукаць яшчэ аднаго стрыечнага брата паэта, Уладзіміра Федаравіча Дубоўку. На жаль, няма ўжо і гэтага чалавека, зусім нядаўна пайшоў ён з жыцця. А быў жа адметнай на вёсцы асобай. Скончыў педагагічныя курсы, працаваў настаўнікам, быў прызначаны дырэктарам Пятрагскай пачатковай школы ў тым жа Пастаўскім раёне. Тады пачатковая школа – гэта не цяперашнія чатыры класы па тры вучні. Грамада была не малой, хоць і

маладой. І натхніў дырэктар пасадзіць школьны сад. Ён не знік яшчэ і сёння. Праўда, не той ужо сад. Бяднеюць яны і на нашай зямлі.

А вось што тады ўспамінаў Уладзімір Фёдаравіч:

“З тых далёкіх дзіцячых часоў мне асабліва запомніліся гады першай сусветнай вайны. Лінія фронту праходзіла ў трох кіламетрах ад Агароднікаў. Зразумела, што ад вёскі неўзабаве не засталася ніводнага цэлага будынку. Тысячы бежанцаў ішлі па дарогах Беларусі на ўсход. Падаўся далей ад фронту і брат майго бацькі, Мікалай Фёдаравіч са сваёй сям’ёй. Тады і развіталіся мы з Уладзімірам не назаўсёды, але надоўга. Толькі ў 1919 г. прыезджаў ён на родную вёску. Не забываў нас, сваіх братоў і аднагодкаў у лістах дадому. Сям’я дзядзькі Мікалая вызначалася выключнай працаздольнасцю. А любоў да працы, сялянская кемлівасць многіх вывела на шырокі жыццёвы шлях. Вячаслаў стаў генералам, цікава склаўся лёс Восіпа, Паўла і Анастасіі. Старэйшы Іван загінуў у Чырвонай Арміі ў гады грамадзянскай вайны”. Тады, у 1976 годзе, былі няпростыя часы, мае субяседнікі пра многае гаварылі глуха, а многае проста і не гаварылі. Ды што сказаць, рыхтуючы ў кастрычніку таго года артыкулы пра свайго земляка, паэта Уладзіміра Дубоўку, я не мог напісаць, што быў ён рэпрэсіраваны, што шмат гадоў правёў у зняволенні, на паднявольных, самых чорных работах. А прыводзіць радкі з тагачаснай афіцыйнай Беларускай Савецкай Энцыклапедыі проста не хацелася. А сёння, відаць, трэба іх прывесці: “працаваў на розных работах у Грузіі, на Д. Усходзе, Малдавіі, у Краснаярскім краі (1930–1958)”. Так вось, амаль трыццаць гадоў і задалёка да славутага “37-га” быў наш зямляк адарваны ад роднай зямлі, ад літаратурнай працы.

Што было ў яго пасля таго, як развітаўся з роднымі мясцінамі? Многае. Быў немалы ўзлет, вучоба і на Беларусі, і ў Маскве, праца, высокія пасты ў пастпрэдстве БССР пры ўрадзе СССР. Была плённая літаратурная дзейнасць, якой,

будзем шчырымі, спрыяла, відаць, і дзейнасць на карысць кар’еры. Але аб гэтым расказваюць і будуць расказваць шмат. Нас жа цікавіць найперш тэма: паэт і радзіма. І вось тут нам ёсць аб чым пагаварыць. Запозная, але поўная і справядлівая рэабілітацыя Уладзіміра Дубоўкі не прывяла яго, як ні дзіўна, у шэраг беларускіх літаратараў “першай абоймы”. Ён нават у Мінск не вярнуўся, застаўся ў Маскве. На гэта ёсць таксама шмат меркаванняў. Але ж пакінем іх мінскім аўтарам. А вось сваёй малой радзімы ён не забываў ад першых гадоў свайго вяртання з халодных сібірскіх краёў. Не буду галаслоўным. Прывяду ўспамін настаўніцы Н. Храпавіцкай, з таго ж 1976 года: “Во сенню 1954-га, калі спытала я ў сваіх школьнікаў аб самым вялікім ўражанні лета, яны аднадушна расказалі мне пра прыезд у родную вёску паэта Уладзіміра Мікалаевіча Дубоўкі. Вельмі падабаўся рабятам “дзядуля з белай барадой”. Ён шчыра гутарыў з рабятамі, хадзіў з імі па наваколлю. Потым мы вырашылі напісаць ліст Уладзіміру Мікалаевічу, і хутка атрымалі ад яго адказ. Завязалася перапіска. Паэт цікавіўся нашымі справамі, расказваў пра сваю літаратурную дзейнасць. Ён падарыў школе кінаапаратуру, бібліятэчку, выпісваў для нас часопісы, кнігі. Школьнікі, ў сваю чаргу, не засталіся ў даўгу. Збіралі ўлетку бруснічны ліст, а затым адсылалі яго паэту. Уладзімір Мікалаевіч шчыра дзякаваў рабятам за клопат аб здароўі. Звыш 20 год перапісваліся вучні Манькавіцкай школы са сваім земляком. Многае дала яна рабятам у выбары свайго жыццёвага шляху”.

І настаўніца, як помніца мне, у той час не магла сказаць праўды. А праўда была і ў тым, што мясцовыя ўлады папярэдзвалі зверху, што прыедзе на радзіму вядомы паэт, але ж ... сядзеў. І што прымаць яго трэба так, каб усё было ціха і мірна. Ды і сам паэт – сведкай не быў, адразу кажу – але ў афіцыйным і ў нават неафіцыйным застоллі ўздымаў келіх за “родную камуністычную партыю”. Яму нельга было інакш, яму, які больш дваццаці гадоў з-за гэтай партыі і яе палітыкі паспытаў

каля дваццаці рабочых прафесій. Яму, які бачыў, што ў родным Мінску, тыя, хто не паспытаў гэтага хлеба, вызначаліся ці не большай з’ядласцю ва ўслаўленні. А вось бруснічны ліст з гэтых успамінаў кранае. Гэта не прыдуманая. Гэта з жыцця. Так, ва Уладзіміра Дубоўкі тае пары з яго ганарарамі была магчымасць падарыць кінаапаратуру. Але сабраць лекі паэту, які страціў здароўе ў сібірскіх нетрах – гэта таксама нямала. Не магу не прывесці радкі-ўспамін пра першы матчын ганарар. Быў ён звычайным сялянскім бліном. “Ганарар быў круглы, як сонейка, гарачы, як матчына ласка, спажыўны, як родная зямля”.

Мушу зазначыць, што з цягам часу афіцыйнае прызнанне на малой радзіме знайшло паэта. Стварыўся нейкі музейчык у Манькавіцкай школе. Праўда, яе сёння ўжо няма. Засталася ў тым узбуіненым калгасе, у цэнтры калгаса “Сцяг перамогі”, да якога належаць сёння Агароднікі, базавая школа ў Юньках, на цэнтральнай сядзібе. І там ёсць куток, прысвечаны паэту. Там не так часта, але збіраліся людзі, моладзь, каб добрым словам ушанаваць свайго слаўтага земляка.

Не адразу, але з’явілася ў Паставах вуліца імя Дубоўкі. Неяк запытаўся ў аднаго з яе жыхароў: а ці ведаеце, чаму называецца так вуліца, на якой жывяце. Ведаюць. І гэта ўсцешвае.

З’явіўся і ў раённым крязнаўчым музеі свой куток, прысвечаны паэту, які не па сваёй, будзем меркаваць, віне не стаў песьняром у тым сэнсе гэтага слова, да якога прызвычаліся мы са школьнай парты. Ну а напярэдадні стагоддзя з дня нараджэння імя Дубоўкі прысвоена і мясцовай дзіцячай бібліятэцы. І тут ужо не віна бібліятэкі, што няшмат, да крыўднага няшмат у ёй твораў самага Уладзіміра Дубоўкі.

Такі лёс паэта. Угледзьцеся сёння ў яго адзін з апошніх партрэтаў. Сапраўды, дзядуля з белай барадой, як трапна некалі заўважылі школьнікі. Але ж і позірк. Позірк чалавека,

які столькі зведаў у жыцці, позірк творцы, які ў жорсткіх умовах сацыялістычнай рэчаіснасці прымушаны быў адысці ў нечым ад перакананняў сваёй паэтычнай маладосці, звяртаўся і да перакладаў Шэкспіра, і да дзіцячай літаратуры, але ж тварыў.

ПАЧАТАК СЛОВА

Памяці Ул. Дубоўкі

Маладая настаўніца роднае мовы
Верш чытаць пачала пра паэтаў
выток:
Навакольныя вёскі,
Мястэчка...
Гатовы
Слухаць гэтыя вершы – за ўрокам
урок.
Мы да вёскі суседняй кіруемся потым
І шукаем паэтам пакінуты след –
Дзе жывуць Агароднікі
Ў сельскіх турботах
І грымяць матацыклы
Ў абед.
І няма прыгажосці вялікай,
І жоўты
Шчэ нярэдка жвірок выварочвае
плуг...
Ды садзіцца за вёскай бусліха
Ў чароты
І далёкае сонца прыносіць на луг.

Янусь Малец

ЗАГАДКАВАЙ ДУШЫ БУНТОЎНЫ ДУХ

Уладзімір Дубоўка...Блакiтनावокi, белабароды волат з Пастаўшчыны, выдатны пясняр зямлi беларускай...Даруй знакамыты мой змяляк, але да спасцiжэння таямнiц твайго таленту, да знаёмства i вывучэння пакручастага, трагiчнага лёсу звяртаюся ўжо ў сталым узросце. I да мiнуўшчыны маёй i тваёй маленькай Айчыны душа пацягнулася запознена. Пякучы боль працiнае сэрца: я не ведаю гiсторыю куточка, дзе нарадзiўся, дзе спазнаў горыч кахання i страт блiзкiх людзей, таго куточка, якi кiпiць непрыкметным жыццём на мяжы Пастаўшчыны i Глыбоччыны, якi носiць таямнiча-арыгiнальную назву – Хрыстова. Страшэнны надлом, надрыў ад каранёў маiх далёкiх i не надта далёкiх продкаў павiс маўклiвай пустэчай. I яшчэ больш жудасна на душы робiцца, калi разумееш, што ты такi не адзiн. Нас такiх – цэлае пакаленне, за выключэннем адзiнак.

Яркiм агенчыкам успыхнула некалькi гадоў таму святло новага адраджэння на Беларусi. Абудзiлася прага да вывучэння не нейкай вялiка-аморфнай Радзiмы СССР, а невялiчкай па памерах ды агромiстай па часе Айчыны. Невыносна захацелася адчуць дух знакамытых беларусаў, вучыцца ў iх любiць сваю зямельку, якая дорыць жыццё, напаўняе цела жыватворнай энергiяй, i якая некалi супакоiць i прылашчыць... На жаль, яна пакуль не прылашчыла выдагнага паэта, журботнага i бунтоўнага Уладзiмiра Дубоўку, як не прылашчыла блiзкага

яму па духу і творчасці Максіма Багдановіча, а таксама кампазітара, з якім ён сябраваў, Міколу Равенскага. А колькі менш вядомых беларусаў не вярнулася з чужых краёў!

Можа і наступіць час, калі на Пастаўшчыне загучыць горда, велічна, пераканаўча слова Дубоўкі, калі кожны школьнік будзе ведаць на памяць хаця б некалькі радкоў таленавітага і самабытнага паэта. Ды пакуль балюча і надзвычай актуальна ўразаюцца ў сэрца думкі-спадзяванні:

Напэўна дзень надыдзе новы,—

Не вечна сонца будзе ў хмары.

Нядаўна заказваў у беларускай зале Нацыянальнай бібліятэкі зборнікі Уладзіміра Дубоўкі і быў прыемна ўражаны, пачуўшы ад супрацоўніц залы, што ў апошні час цікавасць да ягонай творчасці значна ўзрасла. Пераконвалі ў гэтым і самі кніжкі, зачытаных, як кажуць, да дзірака. Балюча было толькі ад таго, што ў некаторых зборніках хтосьці павырываў старонкі – наша культура, культура постсавецкіх адукаваных людзей...

Звярнуўшыся да творчасці знакамітага земляка, не мог адарвацца ад дзіўнай паэзіі: якая гэта глыба! Колькі ж у ёй загадак, многія з якіх застануцца не разгаданымі. Час патрабуе даследчыка, бо працы тут – не пачаты край! Колькі цікавага можна сустрэць пры параўнанні адных і тых жа вершаў з кніжак выбранага, якія выйшлі на другім этапе творчасці пасля рэабілітацыі ў час усеагульнага апявання “шчаслівага” ладу жыцця і з кніжачак, выдадзеных у 20-ыя гады. Вось толькі некалькі са шматлікіх прыкладаў:

Начы клубком спляліся мары:

Каханне, віры, гасу ган.

Куды імкнуцца, што паклікаць? –

У квятах ложак наш – дзірван...

Гэта чатырохрадкоўе з 20-х, а вось як яно гучыць у выбраным:

Звіліся стужкамі імгненні

у гэты час на сінім полі.

Тут і сцюдзёнае каменне
і квет кунежная патоля.

Зноў 20-ыя:

Ноч наплакалі бярозы,
нашумеў чарот.
Надыйшла яна з пагрозай,
стала за гарой.

І з выбранага:

Ноч наплакалі бярозы,
нашумеў чарот.
Надышла ліловай крозай,
стала над гарой.

Прыклады, відаць, я прывёў няўдалыя, але і з іх бачна адрознасць тэкстаў. Часам вершы зменены да непазнавальнасці. Што гэта, больш дасканалая апрацоўка сталага майстра ці нейкая перапрацоўка суадносна палітычнай сітуацыі і набытага горкага вопыту? А можа, манеўр перад рэдактарскімі бар’ерамі? Відаць і тое, і тое, і тое, і нешта яшчэ...

Пры знаёмстве з вершамі земляка, быў уражаны блізкасцю стану ягонай душы і сваёй, перакліканнем ягонай трывогі і болю 20-х гадоў і сённяшняй трывогі, сённяшняга болю. У зборніку “Credo”, выдадзеным у 1926 годзе, ёсць нізка вершаў, нахштальт паэмы, з назвай “Калініншчына”. Хочацца прывесці “Уступ”, перад якім аўтар пазначыў: “Прысьвячаю Алесю Адамовічу”. Зразумела, не нашаму сучасніку, знакамітаму празаіку і публіцысту, які нарадзіўся толькі ў 1927 г. і дачасна пайшоў з жыцця, але якое перакліканне і супадзенне думак! Вось:

Мой любы браце, блізкі і далёкі,
Няма сталёвасьці і арфазвоннасці...
Такая сьцюжа на душы, навокал,
Як дзень з дажджамі – быццам сёнешні.

Ці ж я не ведаю, ці я не знаю,
Ці я не сын сваёй сучаснасці –
Жыццё крынічыць і музыкі граюць
На лад папасыці ўсё няшчасыціцца.
Часінай весела, часінай – сумна,
Ідуць шляхі – ў балотах трацяцца,
А недзе злосьнікі бразгочуць бубнамі...
Даруй, даруй, мой любы браце, мне...

Колькі такога суму, такой трывогі, колькі іншасказальнасці і шматкроп'яў у творах паэта на пачатку яго складанага шляху! Ён бачыў, што нешта не так робіцца ў жыцці, ён прадчуваў і прадказваў, прарочыў будучыню лёсу Беларусі і свайго лёсу. Але пра гэта асобная размова.

Аркадзь Нафрановіч,

ПЯСНЯР ЗЯМЛІ ПАСТАЎСКАЙ...

*...краса любімае зямлі
ў задушэўнай песні адгукнецца...*

Ул. Дубоўка

Вёска Дзеравянкі – гэта ў васьмі кіламетрах ад Пастаў. Тут нарадзілася мая маці Дзеравянка Сцефаніда Васільеўна. Вакол вёскі палі, адвечны сасновы лес. Пад самым вуглом хаты б’е ў бераг хвалямі возера Доўжа. І амаль побач – вёскі Манькавічы, Параскі, Агароднікі, пра якія я змалку ведаў з расказаў маці.

Гадоў трыццаць назад трапіўся мне томік Уладзіміра Дубоўкі “Выбраныя творы” 1959 г. выдання з прадмовай Пятра Глебкі. І як я быў здзіўлены, калі там сустрэў вершы пад назвай “Паставы”, “Манькавічы”. А ў вершы “А колькі б дзе ні вандраваў...” гучала шчырае прызнанне паэта:

А колькі б дзе ні вандраваў,
Хоць добра ўсюды і прыгожа, –
Мяне цягнула да Пастаў,
Хацелася пабыць ля Доўжа.

І адкрыццём для мяне далей:

У айчыне многа гарадоў
І вёсак – незлічоны шэраг.
А ўсё ж АДСЮЛЬ Я Ў СВЕТ ПАЙШОЎ,
І тут ён, гэты самы бераг.

А казку “Як чалавек гарох пільнаваў” я ўжо чытаў маме:

Ёсць на Беларусі шмат азёр прыгожых,
З іх адно спрадвеку называюць Доўжам.

.....
Ля яго і горад блізка ёсць – Паставы.

Але не ў Паставах пачалася казка,

Казка пачалася ў вёсачцы Параскі.

“Можа ты ведаеш гэтага чалавека, вы ж амаль равеснікі, год розніцы ва ўзросце?” – пытаюся ў сваёй маці. Яна ўсміхнулася і адказала: “Чаму ж я яго не ведаю, калі сядзела з ім у адным класе падчас вучобы ў Манькавіцкай пачатковай школе. Запомніўся ён мне тым, што быў вельмы жывы, рухавы, не па гадах кемлівы хлопчык. І яшчэ ўсіх здзіўляў уменнем добра маляваць”.

Пасля Манькавіцкай пачатковай школы Ул. Дубоўка вучыўся ў Мядзелі ў двухкласнай школе. І гэты факт для мяне быў цікавым, бо я нарадзіўся ў вёсцы Юшкавічы, што ў дзевяці кіламетрах ад Мядзела.

Выходзіла, што так ці інакш, а мае і маёй маці родныя мясціны былі звязаны з імем Уладзіміра Дубоўкі. І ў мяне па гэтай прычыне абудзіўся яшчэ большы інтарэс да творчасці паэта. І я ў сваіх вершах аддаў таксама даніну замілавання непаўторнай прыгажосці і мядзельскай, і пастаўскай старонкі. І тое, што я ў маіх вершах як бы “прывязаны” да родных мясцін, – безумоўна, уплыў Ул. Дубоўкі.

Кожны паэт хоць крышачку, ды ў нечым прарок. Мне глыбока запала ў сэрца строфа паэта з яго верша “Спагадае хто бяздольнай”:

А ты ўсё ж ідзі наперад

Цераз цемру, проці змроку.

Хай цябе бадзёрыць вера,

Што ДА СОНЦА – НЕДАЛЁКА.

Сёння беларуская паэзія занядбана, карыстаецца попытам хіба што ў вузкіх колах інтэлігенцыі. Але так будзе не вечна.

Зменіцца час, абновіцца да лепшага жыццё. У маім вершы
“Варона і Салавей” апошні на несучышальныя довады першай
адказвае з аптымізмам:

Падказвае жыццёвы вопыт,
А ён ні разу не падвёў:
Яшчэ вялікі будзе попыт
На Песні і на Салаўёў.

І Пясняр зямлі беларускай Уладзімір Дубоўка заўсёды
будзе для наступнікаў першапраходцам, яркім прыкладам
самаадданага служэння свайму народу, вечна незгасальнай
зоркай на паэтычным небасхіле нашай Айчыны.

Ігар Пракаповіч

ПАМІРАЮЦЬ ЗОРКІ НА ЗЯМЛІ

Памяці Ул. Дубоўкі

*Паміраюць зоркі на Зямлі,
На Зямлі бязлітаснай і шчырай.
Як пакуту, ззянне праняслі
І ляглі пад небам і пад лірай.*

*Нехта дрэвы ссек, каб не раслі,
І траву скасіў, каб не шумела,
І каб ліра ў вечнай цішыні
Ні музык, ні слухачоў ня мела.*

*Каб усе забыліся навек,
Што калісьці зорка ўсхадзіла,
І тапіла векавечны снег,
І балюча, радасна свяціла.*

*І гучала ліра над зямлёй
Пра вясну надзей і адраджэння.
...Калі дуб не піліца пілой,
То тады сякуць яму карэнне.*

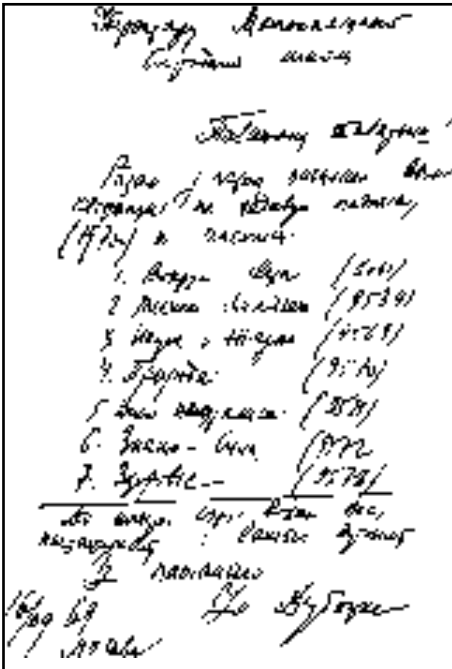
*Зоркі паміраюць на Зямлі.
Ім на неба болей не вяртацца.
Яны нам свяцілі, як маглі,
І з цяжарнай прагнутага змагання.*

*... Чырванню ў вадзе зара гарыць —
Яна ноччу будзе зоркі сніць...*

Ніна Храпавіцкая,
 былая настаўніца
 Манькавіцкай школы

З УСПАМІНАЎ

Калі я выйшла замуж у Дзеравянкі, то працавала настаўніцай ў Манькавіцкай школе. Зараз ужо той школы няма, на яе месцы стаіць дача Брыся. Тады я і сустрэлася з Дубоўкам: выходжу са школы і бачу – ідзе па вуліцы высокі чалавек з белай барадой. Пазней даведалася, што гэта Дубоўка. Ягоная стрыечная сястра жыла тады ў Манькавічах.

Мы перапісаліся з Дубоўкам. У адным лісце ён папрасіў, каб мы прыслалі яму бруснічніку. Дзяўчаты з Бараўкоў назбіралі тады многа лісця і мы адправілі яго паэту ў двух паштовых скрынях. За гэта Дубоўка прыслаў нам многа кніг, і ўсе – пра прыроду. Была там і кніжка “Як Алік у тайзе заблудзіўся”. Працуючы географам, я часта брала гэту кнігу на ўрокі.

Лісты перапіскі з Дубоўкам і некалькі ягоных кніг з аўтографамі я перадала ў Пастаўскі музей і Юнькаўскую школу.

Леанід Трубач

Ул. Дубоўку

Туман с хаваў цнатлівасць мокрых дрэў,
Не дачакаўшыся спаткання.
Лістом апошнім вечар дагарэў
І змоўк на слове развітальным.
Ад вогнішча салодка-горкі дым
Трывожыць вочы, твар хавае.
Прыпынімся з табою, памаўчым:
Хвіліна – урачыстая якая!

*«ДАЖАТСКАЯ
БЕУАРЫ»*

ПРАЦЯГ “ДАЎЖАНСКІХ ВЕЧАРОЎ”

Летам 1996 г., дзякуючы намаганням паэта з Пастаў Ігара Пракаповіча, ў вёсцы Дзеравянкі ля возера Доўжа, у мясцінах, дзе прайшлі першыя гады жыцця У. Дубоўкі, адбыўся пленэр-семінара літаратараў “Даўжанскія вечары”. Удзельнікі таго мерапрыемства спадзяваліся, што сустрэчы на Пастаўшчыне стануць рэгулярнымі. На жаль, рэаліі сённяшняга дня не спрыяюць здзяйсненню гэтых мар.

Удзельнікі літаратурнага семінара “Даўжанскія вечары-96” з мясцовымі жыхарамі каля хаты, дзе нарадзіўся Ул. Дубоўка

Аднак няўрымслівасць Ігара Пракаповіча, яго арганізатарскія здольнасці дазволілі ў 1999 г. правесці літаратурнае мерапрыемства – семінар-вучобу маладых літаратараў. Семінар адбыўся ў жніўні. Ён працягваўся тры сутак. Маладыя паэты

жылі ў палатках, вучыліся на прыродзе. За імправізаванай трыбунай-столікам шмат пазнавальнага ім перадалі Міхась Кенька, Алесь Жыгуноў, Ігар Пракаповіч, сім-тым падзяліўся і аўтар гэтых радкоў. Адбыўся ўзаемакарысны абмен творамі, думкамі і планамі. Вечарамі каля вогнішча спяваліся песні, гучалі сур’ёзныя і вясёлыя вершы, ставіліся экспромтныя міні-спектаклі. Многа цікавага расказвалі мясцовыя жыхары пра сваё жыццё і пра Дубоўку, пра мясціны яго маленства. Асабліва ўразлілі ўспаміны настаўніцы-пенсіянеркі Ніны Сцяпанаўны Храпавіцкай, якая перапісвалася з паэтам.

Удзельнікі літаратурнага семінара “Даўжанскія вечары-99” каля Манькавіцкай царквы: першы рад – Н. Каравацкая, Л. Сіманёнак, К. Ярашэвіч, Ю. Вітко, Я. Найдовіч, А. Аляксандраў, А. Марозава, В. Каленік, А. Нупрэічык; другі рад – А. Маляўка, І. Пракаповіч, М. Кенька, А. Храпавіцкі, Я. Малец, А. Жыгуноў, З. Бабровец

аб’яднанне “Брама” з Наваполацка, якое ўзначальвае Андрэй Аляксандраў. Імёны многіх “брамнікаў” ужо вядомы па публікацыях у перыёдыцы. Па радыё гучала перадача пра пастаўскую школьніцу (цяпер ужо студэнтку) Аксану

Марозаву, якая стала адкрыццём семінара. Несумненна, у дзяўчыны ёсць дар Божы і пры спрыяльных умовах яе талент праявіцца ва ўсёй моцы. Уражвала таксама шчырая, даволі прафесійная споведзь душы ў вершах Людмілы Сіманёнак, у якой выйшла кніжка паэзіі ў выдавецтве “Мастацкая літаратура”. З вялікім натхненнем чыталі свае творы Алена Нупрэйчык, Вольга Каленік, Кацярына Ярашэвіч, Юля Вітко, Наталля Каравацкая, Валеры Яловік, Андрэй Маляўка, Змітрусь Бабровец.

Падчас першых “Даўжанскіх вечароў” у 1996 г. на электрычным слупе буслы пачалі будаваць гняздо. Яно захавалася, і радалі ўдзельнікаў семінара сваімі плаўнымі палётамі белыя птахі, якія, здавалася, у сваю чаргу радаліся нечаканым гасцям і бел-чырвона-беламу палотнішчу сцяга, які горда развяваўся над адной з палатак. Гэтыя сімвалічныя лунанні ўпрыгожвалі відэафільм, што стварыў М. Кенька.

ПА ДУБОУКАВЫХ РЫФМАХ

Удзельнікам семінара “Даўжанскія вечары – 99” была прапанавана гульня-трэнінг «бурыме»: скласці верш на зададзеныя рыфмы “лістоў – шыю – хараство – залатыя – сава – жалем – прасаваць – чужая”. Маладыя паэты не ведалі, што рыфмы ўзяты з верша У. Дубоўкі “Пальцы жоўтых кляновых лістоў”, і таму іх творы аказаліся арыгінальныя і непадобныя на першааснову.

Людэ Сіманёнак

*А краёчкі трапяткіх лістоў
Закранаюць валасы і шыю.
Нетрывала дораць хараство,
Мігцяць імгненні залатыя.*

*Поўня пазірае, як сава,
З жорсткім, недавыказаным жалем,
Хутка восень прыйдзе прасаваць
Дрэвы, як нязносная чужая.*

Каця Ярашэвіч

*Халодным скроням – жах лістоў
Ды некалькі радкоў на шыю.
І сну нямога хараство
Пільнуюць шылды залатыя.*

*Пячаць вякоў – нібы сава –
Адзначыць вочы п’яным жалем.
Ён тых адказны прасаваць,
Што спакусіла смерць чужая.*

Вольга Каленік

*З жоўтага сьмеця апалых кляновых лістоў
Постмадэрную сукню для восені шыю.
Под'юм-парк дэманструе ўначы хараство,
Каб сівай шэраньню строі схаваць залатыя.*

*Толькі ліхтар – два рагі – быццам тая сава,
У бок заслоны зірне на зьнікненьне іх з жалем.
Восеньскі вецер адзеньне пачне прасаваць.
Позьні пэрформанс. На сцэне імпрэза чужая.*

Юля Вітко

*З жоўтых прыгожых лістоў
Кніжыцу памяці шыю.
Збіраюць яе хараство
Гады мае залатыя.*

*Ціха крычыць сава
З сумам і нейкім жалем.
Пачуці свае
не хачу прасаваць,
Я для сябе – чужая.*

Змітрусь Бабровец

*126 тваіх цяжкіх лістоў
я камянём узьдзеў сабе на шыю;
Мяне й тваіх крамзоляў хараство
Захліснуць рэчкі хвалі залатыя.*

*Ты ж вылупіцьмеш вочы, бы сава
Ды мовіш зь нечаканым жалем:*

*“Нашто-ж было кашулю прасаваць,
калі усё ‘дно яе скамечачь хвалі.”*

Алена Нупрэйчык

*Пультуючыя жылы лістоў
Пакрываюць аголеную шыю.
Схаваюць цноту й хараство
Вочы ашалела-залатыя.*

*І выкінула сонная сава
Кавалак хлеба, выпэцканы жалем...
Зноў месяц будзе хмары прасаваць,
І зьнічка падае ізноў чужая.*

А вось верш Ул. Дубоўкі, з якога былі ўзяты рыфмы:

ПАЛЬЦЫ ЖОЎТЫХ КЛЯНОВЫХ ЛІСТОЎ

*Пальцы жоўтых кляновых лістоў
мкнуцца восень сханіць за шыю.
Не парушаць яе хараство,
не парушаць лісты залатыя.*

*Клён у вокны забразгатаў,
адгукнулася каняю рэха.
Месяц рваў арэхі з куста,
раскідаў над сусьветам арэхі.*

*Яны ў воўне блакітнай ляглі,
сумавала ў даліне ляшчына.
Лятуценьні ня зьмерклі ў гальлі,
лятуценьяў згасіць немагчыма.*

*Расьцярушацца ў далі і ўвысь,
каб нагадваць аб сьветлым над чорным.
Ці таму, што сумуюць журавы,
ненасытна сьвіргочуць жорны?*

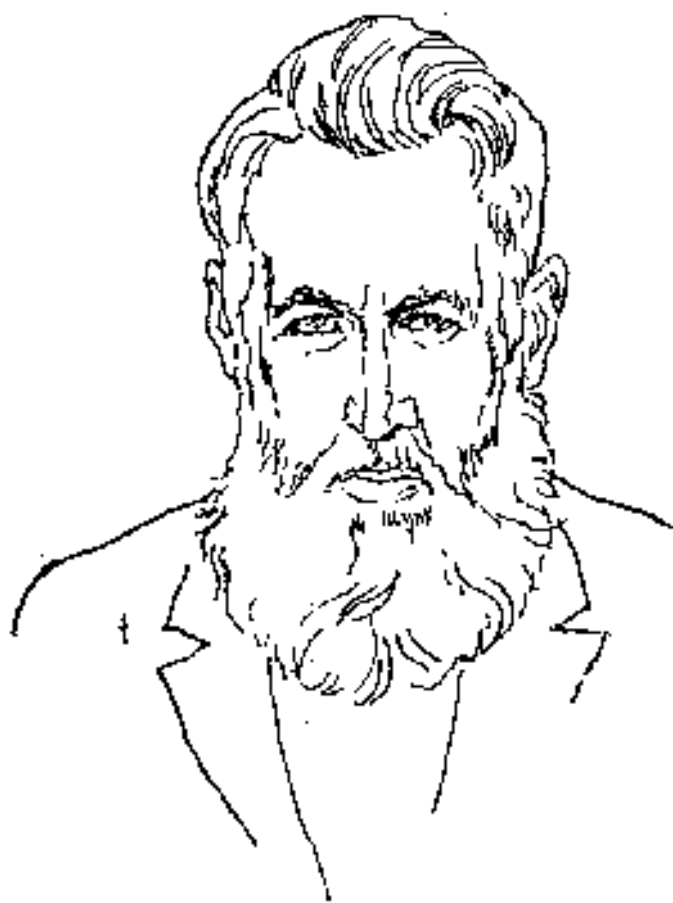
*Ліставея ня моўкне, шуміць
ад вясны да вясны на прасторах.
Поверх стрэх і муроў камяніц
я набачыў яе ўчора...*

*Дзесь далёка галосіць сава,
небакрай апрануўся жалем.
Людзі любяць душу прасаваць,
калі гэта душа чужая.*

Уч. ДИВО□КА
ХРОНИ□КА ЖЫТТЯ
□ ПРАВОУАЦЯ□

ХРОНІКА ЖЫЦЦЯ

2(15) ліпеня 1900 г. – нарадзіўся ў вёсцы Агароднікі Манькавіцкай воласці Вілейскага павета Віленскай губерні (цяпер Пастаўскі раён Віцебскай вобласці).

1905 г. – вучыцца ў Манькавіцкай пачатковай школе.

1912 г. – паступае ў двухкласнае Мядзельскае вучылішча.

1914 г. – у кастрычніку паступае ў Нова-Вілейскую настаўніцкую семінарыю (каля Вільні), якая ў сувязі з вайной была пераведзена ў г. Невель (беларускі горад – цяпер Расія).

1918 г. – у лютым завяршыў вучобу ў семінарыі і прыехаў у Маскву, дзе ў той час жылі бацькі.

1920 г. – праходзіць службу ў асобнай тэлеграфна-будаўнічай роце Чырвонай Арміі.

1921 г. – пасля дэмабілізацыі працуе ў Народным камісарыяце асветы РСФСР метадыстам і інструктарам беларускіх школ і вучыцца ў Вышэйшым літаратурна-мастацкім інстытуце імя В. Брусава.

1924 г. – упершыню наведвае Мінск; у сакавіку едзе ў Харкаў, дзе знаёміцца з П. Тычынам, М. Рылскім, Ул. Са-сюрам; завяршае вучобу ў інстытуце імя В. Брусава; працуе рэдактарам беларускага тэксту “Весніка ЦВК, СНК і СПА ССР” і адказным сакратаром прадстаўніцтва БССР пры ўрадзе СССР, а таксама рэдактарам літаратурнай старонкі на беларускай мове ў газеце “Гудок”.

1925 г. – разам з сябрамі ўтварае літаратурна-мастацкае аб’яднанне “Маладняк”.

1927 г. – ажаніўся з Марыяй Пятроўнай Кляўс.

1928 г. – нараджаецца сын Альгерд.

1930 г. – за верш “За ўсе краі, за ўсе народы свету” паэта арыштоўваюць.

1931 г. – знаходзіцца ў зняволенні ў мінскай турме; 10 красавіка асуджаны на пяць гадоў высылкі ў Яранск (былая Вяцкая губерня); працуе ў Яранскім райспажыўсаюзе на

пасадзе сакратара; у Яранск прыязджае з малалетнім Альгердам і Марыя Пятроўна.

1932 г. – жыццё ў Яранску. Калі ён “...як пісьменнік, нічога не рабіў”.

1933 г. – прымусовы пераезд ў вёску Шэшурга, а пазней – у Чэбаксары.

1937 г. – новы арышт. Жонка з сынам вяртаецца ў Маскву, а потым – у Талдом (сто кіламетраў на поўнач ад Масквы), дзе працуе рахункаводам. Там, на пачатку вайны, загінуў іх трынаццацігадовы сын Альгерд. У снежні з прысудам “пазбавіць волі на дзесяць гадоў” паэта этапіруюць на Далёкі Усход.

1939 г.- знаходзіцца на лагернай будоўлі ў Новым Бірабіджане.

1947 г. – пасля заканчэння тэрміну зняволення паэт апынаецца ў г. Зугдзідзі (Грузія), дзе працуе рахункаводам у канторы чайнага саўгаса Наразені. Туды ж пераязджае і Марыя Пятроўна.

1949 г. – чарговы арышт. Спачатку – Тбіліская турма, а потым этап у Краснаярскі край. Працуе сталяром у Почэце Абанскага раёна, Марыя Пятроўна выкладае ў школе матэматыку.

1957 г. – канчаткова рэабілітаваны.

1958 г. – стала жыве ў Маскве.

1959 г. – наведвае Кіеў, падарожнічае па Палессі.

1976 г.- у Маскве 20 сакавіка паэт памірае.

ХРОНІКА ТВОРЧАСЦІ

1921 г. – у газеце “Савецкая Беларусь” ад 28 траўня пад прозвішчам Бладысь Дубоўка друкуе свой першы верш “Сонца Беларусі”.

1922 г. – у альманаху “Маладая Беларусь” друкуе свае пераклады Байрана з цыкла “Яўрэйскія мелодыі”.

1923 г. – у Вільні выдае першую кнігу вершаў “Строма”. Становіцца сябрам літаратурна-мастацкай групы “Маладняк” і старшынёй яе маскоўскай філіі.

1925 г. – задумвае гістарычную паэму “Браніслава” (мядзельская легенда) і ў 7 нумары “Маладняка” пад назваю “Там, дзе азёры” друкуе яе ўрыўкі. Асобнай кнігай выдае паэму “Там, дзе кіпарысы”. З друку выходзіць зборнік вершаў “Трысцё”.

1926 г. – выдае кнігу вершаў “Credo”. Удзельнічае ў стварэнні літаратурнага аб’яднання “Ўзвышша”. 29 верасня піша верш “За ўсе краі, за ўсе народы свету...”, які адыграў у ягонным жыцці вельмі вялікую ролю. У лістападзе прымае ўдзел у Акадэмічнай канферэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі.

1927 г. – выдае ў Маскве кнігу вершаў “Наля”, ва “Ўзвышшы” друкуе паэму “Кругі”, у Вільні ў часопісе “Беларуская культура” пад псеўданімам Янка Крывічанін надрукаваны верш “За ўсе краі, за ўсе народы свету...”

1928 г. – піша паэму “Урачыстая дата” (“Узвышша” № 6).

1929 г. – друкуе паэму “І пурпуровых ветразей узвівы...”, здаў у друк зборнік вершаў “Депешы без адрасу”, які так і не выйшаў у свет. Такі ж лёс напаткаў і паэму “Штурмуец будучыні аванпосты” (яна была надрукавана толькі ў 1965 г.). Паэма “Браніслава” надрукавана ў часопісе “Ўзвышша”.

1930 г. – у газетах БССР друкуецца рэзалюцыя аб выкрыцці палітычных памылак згуртавання “Ўзвышша”. Пачатак масавых арыштаў беларускай інтэлігенцыі. 20 ліпеня Ул. Дубоўку арыштоўваюць.

1931 г. – у мінскай турме пераклаў паэму Байрана “Шыльёнскі вязень”. Пачынаецца актыўнае шэльмаванне імя і творчасці паэта ў літаратурных выданнях. Асабліва шчыруюць К. Крапіва, П. Глебка, М. Лужанін.

1937 г. – пад час новага арышту быў канфіскаваны і загінуў пераклад “Паломніцтва Чайльд-Гарольда”.

1939 г. – у Вільні ў “Калосьсях” друкуюць паэму “І пурпуровых ветразей узвівы”.

1959 г. – у Дзяржаўным выдавецтве БССР з прадмоваю П. Глебкі выходзіць у свет першая паслялагерная кніжка “Выбраныя творы”.

1960 г. – у тым жа выдавецтве выходзіць зборнік казак “Цудоўная знаходка”.

1961 г. – асобным выданнем выходзіць казка “Як сінячок да сонца лётаў”; з’яўляецца ў свет кніга вершаў і перакладаў “Палеская рапсодыя”; у ленінградскім аддзяленні выдавецтва “Советский писатель” выходзіць паэтычны зборнік “Золотая раница” (у перакладах на рускую мову Г. Ахматавай, Ус. Раждзественскага, М. Браун).

1962 г. – у Дзяржаўным выдавецтве БССР выходзіць зборнік вершаваных казак у перакладзе на рускую мову “Миловица”; За зборнік “Палеская рапсодыя” прысуджана Літаратурная прэмія імя Янкі Купалы.

1963 г. – асобным выданнем выходзіць казка “Дзівосныя прыгоды”, а таксама зборнік вершаваных казак “Кветкі – сонцавы дзеткі”; у часопісе “Полымя” № 1 друкуюць аўтабіяграфічны артыкул “Сярод людзей добрых”.

1964 г. – у выдавецтве “Беларусь” асобнай кніжкай выходзіць казка “Мілавіца”; там жа выдаецца кніга перакладаў 154 санетаў Шэкспіра.

1965 г. – выходзяць выбраныя творы ў двух тамах; піша ўспаміны пра У. Жылку; у выдавецтве “Беларусь” у перакладзе на рускую мову выходзяць казкі “Кто сильнее” і “Чудесные приключения”.

1966 г. – у трэцім томе аўтабіяграфіі “Советские писатели” (выдавецтва “Художественная литература” (Москва)) друкуецца жыцццяпіс паэта “Среди добрых людей”.

1967 г. – у Ленінградзе выходзіць паэтычны зборнік “Полесская рапсодия”; у выдавецтве “Беларусь” – аповесць “Жоўтая акацыя.”

1968 г. – у выдавецтве “Народная асвета” выходзіць зборнік вершаваных казак.

1969 г. – у выдавецтве “Беларусь” друкуецца аповесць “Ганна Алелька”.

1970 г. – у серыі “Бібліятэка беларускай паэзіі” выходзіць кніжка выбраных вершаў; у Маскве – аповесць “Жёлтая акация”.

1973 г. – у выдавецтве “Мастацкая літаратура” выходзіць зборнік апавяданняў-успамінаў “Пялёсткі”.

1974 г. – выдавецтва “Мастацкая літаратура” выпускае дзіцячую аповесць “Як Алік у тайзе заблудзіўся”.

1975 г. – у альманаху “Дзень паэзіі” друкуецца паэма “Усходняя казка і сібірская быль”; у выдавецтве “Мастацкая літаратура” выходзіць апошняя прыжыццёвая кніга паэта – зборнік казак “Залатыя зярняты”.

СТІС КРЪНІ

ІРА

№. ДВСОКЪ

1. Пшыркоў Ю. С. Уладзімір Дубоўка / Гісторыя беларускай савецкай літаратуры, 1917–1940. – Мн., 1981. С. 212–236.
2. Бугаёў Дз. Я. Уладзімір Дубоўка. Крытыка-біяграфічны нарыс. – Мн., 1965.
3. Бугаёў Дз. Я. Трагедыя паэта // Крыніца. 1997. № 8. С. 7–21.
4. Булыка Г. Страсці па лясной ружы // Крыніца. 1997. № 6. С. 33–34.
5. Вярцінскі А. Я пытаўся ў Налі // Крыніца. 1997. № 8. С. 43–44.
6. Гарэцкі Г. Некалькі сустрэч з Уладзімірам Дубоўкам // ЛІМ. 1997. 11 крас. № 15. С. 13.
7. Давідоўскі З. За верш – тэрмінова арыштаваць // Крыніца. 1997. № 8. С. 3–5.
8. Дранько-Майсюк Л. Свяцтва постацяў // Крыніца. 1997. № 8. С. 39.
9. Пракаповіч І. М. Даўжанскія вечары // Падарожнік. 1997. № 4.
10. Дубоўка У. Наш журботны шлях працягваецца // Голас Радзімы. 1996. № 26.
11. Дубоўка У. Наш журботны шлях працягваецца // Голас Радзімы. 1996. № 32. С. 6.
12. Дубоўка У. Наш журботны шлях працягваецца // Голас Радзімы. 1996. № 33.
13. Міхнюк У. Вязень сумлення // Палымя. 1996. № 2. С. 215–271.
14. Чарняўскі М. У памяці і сэрцах людзей // Мін. праўда. 1996. 28 ліст.
15. Дубоўка М. Мае санаторыі і курорты // Голас Радзімы. 1995. № 38. С. 7; № 39. С. 7
16. Кісялёва Я. Паэта пакутніцкі шлях // Голас Радзімы. 1995. 31 жн. № 33. С. 7.
17. Марціновіч А. Пялёстак за пялёсткам // Пралеска. 1995. № 9. С. 32–35.

18. Собаль В. Каб песня, як крышталь званіла... // Віцебскі рабочы. 1995. 15 ліп. С. 6.
19. Дубоўка М. Мае санаторыі і курорты // Маладосць. 1994. № 2. С. 198–234.
20. Куліковіч У. І. За нацыянальнае аблічча мовы // Веснік Бел. ун-та. Сер. 4. Філалогія, журналістыка, педагогіка, псіхалогія. 1994. № 1. С. 50–53.
21. Куліковіч У. І. Праект Уладзіміра Дубоўкі // Роднае слова. 1994. № 10. С. 27–29.
22. Лагуноўскі А. М. Праблема адчужэння С. Есеніна і Ул. Дубоўкі. Літаратуразнаўства, заканамернасць літаратурнага працэсу. – Мн.: Беларусь, 1994. С. 99.
23. Максімовіч В. А. Праблема “акывізму” у паэмах Ул. Дубоўкі // Веснік Бел. ун-та. Сер. 4. Філалогія, журналістыка, педагогіка, псіхалогія. 1991. № 3. С. 10–15.
24. Пальчэўскі А. Пра Дубоўку // ЛІМ. 1994. 21 ст. № 3. С. 14–15.
25. Семеняков В. И к звёздам летал, и на тучах бывал... // Веч. Минск. 1994. 25 нояб.
26. Куліковіч У. Уток і аснова // Першацвет. 1993. № 8. С. 103–108.
27. Ціхановіч А. Шыпшына і палын // Звязда. 1992. 2 кр.
28. Юшчанка А. Пераклічка сэрцаў // ЛІМ. 1991. 4 каст. № 40. С. 7.
29. Дранько-Майсюк Л. Галіна шыпшыны, сцябло Чарнобылю // ЛІМ. 1990. 13 ліп. № 28. С. 7.
30. Собаль В. З нас кожны рэвалюцыяй прыняты // Віцебскі рабочы. 1990. 14 ліп.
31. Харошка Г. П. Творчыя пошукі Уладзіміра Дубоўкі ў жанры драматычнай паэмы // Беларус. літ. 1990. № 18. С. 69–78.
32. Конан В. Добрый дух родной земли // Дет. литература. 1989. № 5. С. 39–41.

33. Брыль Я. Накіды трох партрэтаў // ЛІМ. 1988. 1 ст. № 1. С. 8–11.
34. Каўрус А. Служэнне слову // ЛІМ. 1988. 11 сак. № 11. С. 6.
35. Гарэцкі А. Тая незабыўная, хвалюючая сустрэча... / Дзень паэзіі-86. – Мн., 1986. С. 175–177.
36. Грахоўскі С. Паэт – заўсёды паэт. У кн.:Грахоўскі С. Так і было. – Мн.: Маст літ., 1986. С. 99–109.
37. Вітка В. Аблічча друга // ЛІМ. 1985. 12 ліп. С. 7.
38. Гердицкий А. Первая встреча // Нёман. 1985. № 67. С. 166–167.
39. Казека Я. Што нагадалі лісты // Полымя. 1985. № 7. С. 204–209.
40. Лойка А. Каб радасць красавала скрозь... // Звязда. 1985. (14 ліп.)
41. Касцень А. Вытокі // ЛІМ. 1984. С. 12. (21 вер.)
42. Вітка В. Аблічча друга \ Вітка В. Урокі.Артыкулы, наступленні, нататкі. – Мн., 1982. С. 80–86.
43. Арочка М. Чарадзеі з блакітнымі вачыма / Арочка М. Саюз часу і майстэрства. – Мн., 1981. С. 86–177.
44. Бугаёў Д. Я. Гісторыя беларускай савецкай літаратуры. – Мн., 1981. С. 307–321.
45. Пшыркоў Ю. Улюблённы ў красу і прыгажосць. – Мн.: Полымя, 1981. № 1. С. 228–234.
46. Арочка М. Адзін дзень і ўсё жыццё.– Мн.: Полымя, 1979. № 1. С. 219–234.
47. Бугаёў Д. Талент і праца. Бугаёў Д. Талент і праца: літаратурная крытыка. – Мн.: Маст. шк., 1979. С. 3–49.
48. Бугаёў Д. Талент і праца. – Мн.: Полымя, 1976. № 11. С. 197–217.
49. Стральцоў М. Поступ жыццялюба. – Мн., 1976.
50. Стральцоў М. У полі зроку. – Мн., 1976.
51. Вялюгін А. Гуслі па шывшыне. – Мн.: Полымя, 1975. № 7. С. 203–209.

52. Жидович Н. Поэт, переводчик, ученый // Сельская газета. 1975. 15 июля.
53. Жыдовіч Н. Майстар паэтычнага слова // Вяч. Мінск. 1975. 15 ліп.
54. Лойка А., Пшыркоў Ю. Краіна красою багата // ЛІМ. 1975. С. 6. 11 ліп.
55. Федзюковіч М. Чарадзей падзей // Чырвоная змена. 1975. 15 ліп.
56. Хацкевіч Г. Перажытае, згаданае, асэнсаванае // Мін. праўда. 1975. 15 ліп.
57. Шаўня А. Старэйшына паэтычнай раці // Беларусь. 1973. № 7. С. 23.
58. Шушкевіч С. Каб радасць красавала скрозь // Звязда. 1975. (15 ліп.)
59. Глебка П. Паэзія барацьбы і перамогі. Артыкулы. – Мн.: Маст. літ., 1973. С. 155–165.
60. Бровка П. Владимиру Дубовке – 70 лет // Литературная газета. 1970. 15 июля. С. 4.
61. Бугаёў Д. Дагляды паэта // ЛІМ. 1970. 17 ліп. С. 6–7.
62. Вітка В. Уладзімір Дубоўка // Вясёлка. 1970. № 7. С. 5.
63. Грахоўскі С. Паэт – заўсёды паэт // Маладосць. 1970. № 7. С. 137–141.
64. Письменнікі Савецкай Беларусі. Кароткі бібліяграфічны даведнік. Уладзімір Дубоўка. – Мн., 1970. С. 131.
65. Лойка А., Пшыркоў Ю. Жменя кляновых лістоў // Польша. 1970. № 7. С. 224–231.
66. Шушкевич С. Грамадзянскі пафас паэта // Звязда. 1970. 15 ліп.
67. Шушкевич С. Не замяце твой ясны след... // Мін. праўда. 1970. 15 ліп.
68. Лойка А. Маладосці мы не змарнавалі... – Мн.: Нар. асв., 1968. С. 42–49.
69. Прокофьев А. Слово о поэте / Дубовка В. Полесская рапсодия. – Л.: Худ. лит., 1967. С. 3–6.

70. Яцкевіч А. Пошук стылю. Яцкевіча А. Карані малага дрэва. – Мн.: Беларусь, 1967. С. 35–61.
71. Гарэцкі А. У жыцці і ў мастацтве // Маладосць. 1966. № 12. С. 136–141.
72. Дубовка В.Н. Среди добрых людей / Советские писатели. Автобиография / Сост.: Брайнина Б.Я., Дмитриева А.Н. Т. 3. – М.: Худ. лит., 1966. С. 229–243.
73. Макарэвіч А. Пра паэта і паэзію // Звязда. 1966. 20 ліп.
74. Вітка В. Аблічча друга. Дубоўка У. Выбранныя творы. У 2 т. Т. 1. Вершы. – Мн.: Беларусь, 1965. С. 5–14.
75. Лейчук В. Я чашу п’ю жыцця // Ніва (Беласток). 1965. 27 чэрв.
76. Лойка А., Пшыркоў Ю. Уладзімір Дубоўка // Полымя. 1964. №10. С. 152–162.
77. Дубоўка У. М. Мой жыццяпіс / Пяцьдзсят чатыры дарогі. – Мн.: Дзяржвыд. БССТ, 1963. С. 189–207.
78. Броўка П. Шэдэўр сусветнай паэзіі // Полымя. 1961. № 1. С. 140–141.
79. Барсток Д. Нястомны шукальнік // ЛІМ. 1960. 5 ліп.
80. Вітка В. Шчаслівая маладосць паэта // Беларусь. 1960. № 7.
81. Гапава В. Паэзія заўсёды маладая // Полымя. 1960. № 61. С. 176–179.
82. Ліс А. Моц і характэрнае паэтычнага слова // Маладосць. 1960. № 7. С. 68–70.

Бібліяграфія пададзена ў рэд. М. Райчонка

ЗМЕСТ

“Па сцежках, дзе хадзіў Паэт..”	3
Родныя мясціны	5
Аўтабіяграфія Ул. Дубоўкі (з кн. “ <i>Пяцьдзесят чатыры дарогі</i> ”)	23
“Мой радавод”(ліст У. Дубоўкі да Ю. Пшыркова)	38
Творы У. Дубоўкі пра родныя мясціны	45
Пастаўская партызанка	46
Пажар	49
Ля Мядзела ёсць возера адно	52
Янук Біюцкі	53
Зноў вас пабачыў	54
Як старадаўнія рымскія пісьменнікі гасцявалі ў нашых Агародніках	56
Паставы	60
Манькавічы	60
З бацькам	61
На самой радзіме	63
Не, я не супраць падарожжаў	64
А лясы шалясцяць, шалясцяць	68
Насрэдзінава грабніца і нарачанскі мост	70
На родных прасторах	72
Незапрошаныя візіцёры	75
Вы мелодый не слухаеце	78
“Канец свету”	79
Як чалавек гарох пільнаваў (народная казка)	81
Землякі пра У. Дубоўку	87
Радзіма Паэта (А. Касцень)	88
Загадкавай душы бунтоўны дух (Я. Малец)	94
Пясняр зямлі Пастаўскай (А. Нафрановіч)	98
Паміраюць зоркі на зямлі (І. Пракаповіч)	101

З успамінаў (<i>Н. Храпавіцкая</i>)	102
Ул. Дубоўку (<i>Л. Трубач</i>)	104
“Даўжанскія вечары”	105
Працяг “Даўжанскіх вечароў” (<i>Я. Малец</i>)	106
Па Дубоўкавых рыфмах	109
Уладзімір Дубоўка: хроніка жыцця і творчасці	113
Хроніка жыцця	115
Хроніка творчасці	117
Спіс крыніц пра Ул. Дубоўку	120

Літаратурна-мастацкае выданне

“О Беларусь, мая шыпшына...”
На радзіме Уладзіміра Дубоўкі

Складальнікі:

Зяцц Ірына Мікалаеўна,
Пракаповіч Ігар Міхайлавіч

Галоўны рэдактар *В.А. Кагулін*
Камп'ютэрная вёрстка *І. Пракаповіч, Н. Давыдовіч*
Мастакі *Н. Зямчонак, В. Анкудовіч*
Рэдактар *А. Касцень*
Карэктар *В.В. Колас*
Камп'ютэрны набор *І. Зяцц, І. Пракаповіч*

Падпісана ў друк 15.06.2007. Фармат 60x84/16. Папера афсетная.
Гарнітура Baltica. Афсетны друк. Ум. друк. арк. 1,86.
Ул.-выд. арк. 1,35. Тыраж 200 экз. Заказ № 34.

Выдавецтва ТДА «Тонпik». ЛВ № 02330/0056930 ад 30.04.2004 г.
ЛП № 02330/0148702 ад 30.04.2004 г.
220034, г. Мінск, пр. Незалежнасці, 34.